

સુચિ

વિભાગ	કૃતિ	કર્તા	પાનું
કલા	બ્રાહ્મિલના પોયણાં	હર્ષદ શેઠ	૨
	કાર્મિલના કાંઠે સંધ્યા	હર્ષદ શેઠ	૨
	વૈષાખી વાયરા	જ્યંતિ આલગિયા	૨
	ચોપાઢું મંડાણી ચોકમાં	કિશોર રાવળ	૩
કવિતા	શબરીનાં બોર	કોકિલા રાવળ	૪
	હાંસિયાનો શબ્દ	નીલેશ રાણા	૫
	એક પળમાં...	નંદિતા ઠાકોર	૫
	બોલ વાલમના	મણિલાલ દેસાઈ	૬
	કંઠી બાંધી છે	અશરફ ઉભાવાલા	૬
	છળ	પ્રધુભ્ન તના	૭
	વાત છે	ભરત વિંજુડા	૭
	ન કર	અંકિત ન્રિવેદી	૮
	હાથ મેળવીએ	નિરંજન ભગત	૮
	સવાર	મણિલાલ દેસાઈ	૮
	પાંચ લઘુ કાવ્યો	ઈન્દ્ર શાહ	૮
મારો મમરો	મા કરો મા ગુર્જરીની વાત!	કિશોર રાવળ	૧૧
વાર્તા	દાકૃતરોની દવાવાળા!	કિશોર રાવળ	૧૨
	મોનાલિસાનું સિમત	હરનીશ જાની	૧૫
	સ્પર્ધા	વસુધા ઈનામદાર	૧૭
લેખ	ચિત્રનું વસ્તુ	જ્યંતિ આલગિયા	૧૮
	કાચી કેરી, પાકી કેરી		૧૯
	એક સાંજ, એક દૃશ્ય-શ્રાવ્ય Symphony	મુરુંદ આર. દવે	૨૩
	એડુવાર્ડી ગેટીઆનો	કિશોર રાવળ	૨૪
	મનમાનિતી		૨૬
વાચકો કહે છે			૨૭

બ્રાહ્મિલના પોયણાં
હર્ષદ શેઠ (કૅલિફોર્નિયા)

કાર્મિલના કાંઠે સંધ્યા
હર્ષદ શેઠ (કૅલિફોર્નિયા)

વૈખાખી વાયરા
જ્યંતિ આલગિયા (ફિનિક્સ
અરિઝોના)

ચોપાટું મંડાણી ચોકમાં
કિશોર રાવળ

શબરીનાં બોર કોડિલા રાવળ

પ્રદૂલાદ પારેખ

જેમ જિંદગાની બે મળે: મળેલ આપણે ય
તેમ ભાવના અને અનેક કામના થકી
ભર્યા ભર્યા ઉરે, અને પછી વળી જુદાં પડ્યાં.

પુષ્પો અને પર્ણ તણી પૂંઠેથી
ધંધી તણાં ગીત અનેક આવતાં;
સંદેશ તેનો સમજું નહીં ને
કાં હર્ષના અંતર ધોથ ધૂટતા?

ને એતરે લાખ ઊભેલ કુડાં
લણી લણીને સહુ સાદ પાડતાં.
અનેકની હાર ખડી રહી ત્યાં,
છતાંય કાં એ મુજ સાથ માગતાં?

પન્ના નાયક

ઉદ્ધું એક જ
ધંધી ને કંપી ઉદ્ધું
આખું ય વૃક્ષ

એટલી ઠંડી
કે વૃક્ષ પરે મોર્યા
બરફ-પુષ્પ

કલરવતું
જરણું ગીય વૃક્ષો
ખાલી બાંકડો

કેવો ચોળાઈ
ગયો, પ્રેમ છે તારો
રમાલ જેવો

પ્રીતમ લખલાણી

બારી બહાર
આભને
જરમર વરસતું જોઈ
ખીટીએ જૂલતી
હરખપદુરી છત્રીને
આજ
કંગડો થઈ
ઉડી જવાનું મન થાય!!

આટલ મન્સૂરી

જે વાત કહેવી છે શબ્દોથી જીરવાય નહીં,
પરિસ્થિતિ વિષે ચૂપ પણ રહી શકાય નહીં
રહે છે કોણા આ દર્દીના આવરણ નીચે,
હું રોજ જોઉ છું તો પણ એ ઓળખાય નહીં.

પહેલાં પવનમાં ક્યારે હતી આટલી મહેક,
રસ્તામાં તારી સાથે મુલાકાત થઈ હશે.
ઉત્તરી ગયા છે ફૂલના ચહેરા વસંતમાં
તારા જ રૂપરંગ વિષે વાત થઈ હશે.

મકાનોમાં લોકો પૂરાઈ ગયાં છે,
કે માણસને માણસનો ડર હોય જાણે.
હવે એમ વેરાન ફાવી ગયું છે,
ખરેખર આ મારું જ ઘર હોય જાણે.

હાંસિયાનો શબ્દ નીલેશ રાણા (યાર્ડવિલ, પેન્સિલવેનીઆ)

હાંસિયામાં તે લખ્યો એ શબ્દ હું
અર્થ વિનાનો ઊભો છું સત્ખ હું

પણો હવે વિસ્તરતી એક સંભાવના
'છે કશુ'ની ઊગી નીકળતી ધારણા
મારું હોવાપણું એ શું હશે?
તારા જ શબ્દકોશમાં અવ્યક્ત હું

અરીસે પ્રતિબિંબ પછીનું દૃશ્ય સાફ છે
હાથ ન આવે તો ના શું આકાશ છે
મારા જ હોવાની જો તું સાબિતી
આ કોને મળી રહ્યો છું પ્રત્યક્ષ હું?

એક પળમાં...

નંદિતા ઠાકોર (મેરીલેન્ડ)

(કાવ્યસંગ્રહ 'મારામાં તારું અજવાણું'માંથી સાબાર)

એક એક પળમાં પરોવી દઉ જીવતર આખું ય
બોલ, આપી શકીશ એવું કંઈ?

સાંજ મને સોનેરી જોઈતી નથી
કે નથી રૂપેરી રાતના ય ઓરતા
એકુકે ય વાયદા કે વેણ નથી જોઈતાં
એમાં ગુલબોર છોને મ્હોરતા
અણકની ઝંખનાઓ છોડીને આવી છું
સાંજ તણી આશાએ અહીં...

મારામાં ઊગેલું મારાપણું ય હવે
તારામાં રોપી હું છુટી
લેવાથી દેવાનો અદકેરો લહાવ
હવે ખોલી દે બાંધી આ મુડી
ચીતરેલા ફૂલને ય ફૂટે સુગંધ
એવું આંખોમાં જોતી હું રહી.

બોલ વાલમના મણિલાલ ડેસાઈ

ઉબરે ઊભી સાંભળું રે બોલ વાલમના;
ધરમાં સૂતી સાંભળું રે બોલ વાલમના.

ગામને પાદર ધૂઘરા વાગે,
ઉધમાંથી મારાં સપનાં જાગે,
સપનાં રે લોલ વાલમના.
ઉબરે ઊભી સાંભળું રે બોલ વાલમના

કાલ તો હવે વડલાડાળે ગૂલશું લોલ,
કાલ તો હવે મોરલા સાથે કૂદશું લોલ,
ગૂલતાં ઝોકો લાગશે મને,
કૂદતાં ઉબરે કાંટો લાગશે મને,
ધરમાં સૂતી સાંભળું રે બોલ વાલમના.

આજની જુદાઈ ગોઝણ ધાલી વીજશું લોલ,
વાડને વેલે વાલોળપાપડી વીજશું લોલ.
વીજતા પવન અડશે મને,
વીજતા ગવન નડશે મને,
નડશે રે બોલ વાલમના.

ઉબરે ઊભી સાંભળું રે બોલ વાલમના
ધરમાં સૂતી સાંભળું રે બોલ વાલમના

કંઠી બાંધી છે

અશરફ ઉભાવાલા

(કાવ્યસંગ્રહ 'ધબકારાનો વારસ' માંથી સાભાર)

કંઠી બાંધી છે તારા નામની.

અઢણક અને અઢીમાં ફેર નહીં કાંઈ એવી લાગી ભમત તારા ગામની.

માઝું મળે ને મન છલકાતું હોય ત્યારે કાંઠાનું ભાન રહે કેમ?
કેટલા કોરા ને અમે કેટલા ભીજાણા ઈ પૂછો ના મે'તાજુ જેમ,
સાચું પૂછો તો એક જણાને મળ્યા અને જાતરા ગણો તો ચાર ધામની..
... કંઠી બાંધી છે તારા નામની.

કરીથી આડી ફંટાઈ મારી ધેલછા કંઠું પકડીને મને દોરે,
ચરણો ને ચાલાની તો વાત જ શું કરવી? હું ચાલું છું કોઈના જોરે;
મોજડીની સાથ મોજ રસ્તે ઉતારી, હવે મારે નથી કોઈ કામની.
... કંઠી બાંધી છે તારા નામની.

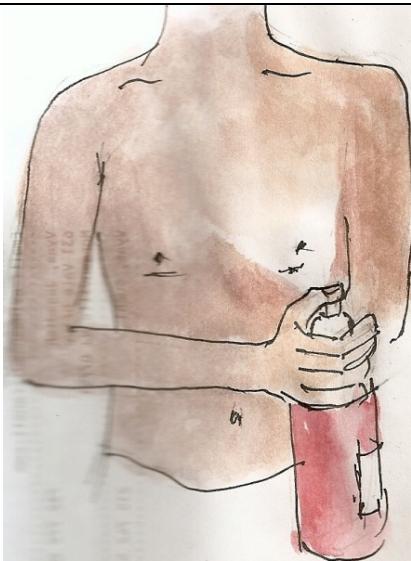
દુળ

પ્રધુંન તના (કોમો ઈટાલી)
(કાવ્યસંગ્રહ ‘છોળ’માંથી સાભાર)

કુજ કુજ કેસૂડાં કોણ્યાં હો લાલ!
કૈયું હિલોળી ઉઠે હરખે કે હાર્યે એવા
દેર દેર રંગ રૂડા ઢોળ્ય હો લાલ!
કુજ કુજ કેસૂડાં કોણ્યાં હો લાલ!

‘ગૂલાશ તળાવતીની ઓતરાદી કાંઠના
જળમાં જયાં ઢળી રહી જાંય,
અરીધાકોરી કોઈ ચૂંદદી જબોળે ને
અંગ અંગ ચોળીને ના’ય
જીવનનો રંગ કદી જાંખો પડે ન ઈનો’
ડાળ ડાળ એવું સૂડા બોલ્યા હો લાલ!
કુજ કુજ કેસૂડાં કોણ્યાં હો લાલ!

હોશેહોશે ઈ નીર ના’યાં ને ઓઢી જેં
ચૂદલી જાંયમાં જબોળી,
ક્ષ્યાં રે જઈએ ને હવે કોને તે કહીએ કે
રોમરોમ પ્રગાટી છે હોળી!
ભરમાયાં અર્મી, અમને શી જાણ માંડી
કામણ તે કાંઈ કૂડા ધોળ્યાં હો લાલ!
કુજ કુજ કેસૂડાં કોણ્યાં હો લાલ!

વાત છે

ભરત વિંગુડા (સાવરલુંડલા, ગુજરાત)
(‘શાંદસૃષ્ટિ’ માર્ચ ૨૦૦૫માંથી સાભાર)

મનને પાણું વાળવાની વાત છે
જાતને સંભાળવાની વાત છે

આગ દિલની દારવાની વાત છે
પ્રેમપત્રો બાળવાની વાત છે.

એમણે વ્યવહાર ચાહતનો કર્યો
સામે ઉત્તર વાળવાની વાત છે

લાગણીઓ ક્ષ્યારે કોને શું થારો?
જાણવા-પંપાળવાની વાત છે.

ચોકઠામાં ગોઠવાઈ જાય સૌ

	એમ ખુદને ધાળવાની વાત છે જાતમાં પણ જે ભળી શકતાં નથી જવમાં ઓગાળવાની વાત છે.
--	---

	<p>ન કર અંકિત ત્રિવેદી ('શબ્દસૂચિ' ફેબ્રુઆરી ૨૦૦૬માંથી સાભાર) આવ, ને આવીને કઈ રકમક ન કર, સાવ ખાલી આંખને ભરચક ન કર. સેજ હડસેલીને અંદર આવજે—, બારણે ઘોંચા પણી ઠક ઠક ન કર. તું વીતે છે એની સૌને છે ખબર, આમ તું ઘરિયાળમાં ટકટક ન કર! મીરાં, નરસૈંઘો, કલ્લીર બોલી ચૂક્યા, તું વળી તારી રૂએ બકબક ન કર. બે જાણા અંધારું શોધે છે ફરી, પણ્યરો ભેગા કરી ચકમક ન કર.</p>
--	--

	<p>હાથ મેળવીએ નિરંજન ભગત (અમદાવાદ) ('કવિતા' અંક ક૭ ઓક્ટોબર ૧૯૯૭માંથી સાભાર)</p> <p>લાવો તમારો હાથ, મેળવીએ (કહું છું હાથ લંબાવો)! કહો શું મેળવી લેવું હશે મારે? તમારા હાથમાં તો કેટલુંયે— ધન હશે, સત્તા હશે, કીર્તિ હશે... શું શું નથી હોતું તમારા હાથમાં ? મારે કશાનું કામ ના, ખાલી તમારો હાથ... ખાલી તમારો હાથ? ના, ના, આપણા આ બે ય ખાલી હાથમાં યે કેટલું છે! આપણા આ હાથમાં ઉષા અને થડકો- અરે, એના વડે, આવો, પરસ્પરના હદ્યનો ભાવ ભેળવીએ; અને બિનઆવડત સાનું નાનું કેટલું યે કામ કરતા આપના હાથ મેળવીએ!</p> <p>અજાણ્યા છો? ભલે!</p>
--	--

તો યે જુઓ, આ હાથ લંબાવી કહું-
લાવો તમારો હાથ, મેળવીએ!

સવાર

મણિલાલ દેસાઈ

(‘કવિતા’ અંક ૬૭ ઓફ્ટોબર ૭૮માંથી સાબાર)

ખીલ્યા ખીલ્યા પારિજાતની તળે,
હવે સવાર અ ભીનું ભીનું ગળે,

ધુમ્મસ શાં આછાં દૃગથી હું જોઉ,
અને થાતું: ધુમ્મસમાં, મુજને ખોઉ,

હવે હોઠ આ ધુમ્મસ, ગાલ આ ધુમ્મસ,
ধુમ્મસ ધુમ્મસ નાક કાન આ ધુમ્મસ,

ধુમ્મસ વચ્ચે પારિજાતની સુવાસ ધુમ્મસ,
નભની તે શી વાત કરું જયાં હવાય ધુમ્મસ,

પારિજાતની લઈ કેશરી દાંડી,
કિરણોએ ઘરઘરની કીડા માંડી.

ખીલ્યા ખીલ્યા પારિજાતની તળે,
હવે સવાર આ ભીનું ભીનું ગળે.

પાંચ લઘુ કાવ્યો

ઈન્દ્ર શાહ

(પાંચ લઘુકાવ્યોમાં ઈન્દ્ર શાહ પલટાઈ ગયેલી દુનિયાની નિરાળી વાતો પીરસે છે.
હું વિચારતો હતો કે ક્યાં સુધી આજના સંદર્ભમાં કોઈ અર્થવિનાની પુરાણી વાતો
કરતાં રહેશું અને એમાંથી કયો સંદર્શો આપણે નવી પેઢીને આપીશું. ઈન્દ્ર શાહ નવા
પેકેટમાં જૂની વાતો આધૂનિકરણ કરી મૂકે છે. કિશોર રાવળી)

ભૂખ

કેટલાય દિવસની ભૂખી શબરી
રામને માટે રાખેલાં, (ચાખેલાં)
બધાં જ બોર
પોતે ખાઈ ગઈ છે!

અંગૂઠો

હવે એકલવ્ય અંગૂઠો કાપી
આપવાને બદલે
ગુરુને અંગૂઠો બતાવે છે!
ઇનાંમાનાં વિદ્યા શીખવાને
બદલે
તે જાહેરમાં પાટલી ઉપર
ચાંકું ભોકીને
ભણવાનો ઢોગ કરે છે!
અને દ્રોષ તેનાથી
ગભરાતાં ગભરાતાં
વિદ્યા શીખવે છે!
સરસ્વતી આ ફ્લાસરમમાં
કૂયારેય ડેકાય નહીં
તો તેમાં તેનો કોઈ વાંક ખરો?

કાવડ

શ્રવણ હવે
માબાપનું સહેજપણ સાંભળતો નથી
ઉલ્લં, તે હવે સંભળાવે છે!
પોતાનો ભાર
માબાપને ખલે નાંખતાં તે હવે
શરમાતો નથી.
તેને કાવડમાં બેસાડી
કેડથી વળી ગયેલા ડોસાડોસી
તેને લઈ જાય છે—
શ્રવણ જ્યાં કહે ત્યાં!

એક એકના સાથી

શરૂતલાએ દુધંતથી
અને નળે દમયંતીથી
છૂટાછેડા લઈ લીધા છે
હવે નળ સાથે દુધંત
અને
શરૂતલા સાથે દમયંતિ
એક મેકની સંગાથે રહે છે!
હવે તેઓ સમાન હફ્કનાં
સંગ્રામના સેનાનીઓ છે.

સ્થિપટીઝ

દુઃશાસનને હવે વસ્ત્રો બેંચવાં પડતાં નથી
માત્ર થોહું ધન વાપરવાથી
દ્રૌપદી જાતે જ
પોતાના વસ્ત્રો કાઢી નાંખે છે!

શ્રી કૃષ્ણનો ચીર પૂરાં પાડવાનો
ધંધો સાવ બેસી ગયો છે!
અને તેમણે નાદારી નોંધાવી છે.
પાંડવો નતમસ્તક હવે ઊભા રહેતા નથી
તેઓ ઉદ્ઘરીવ દૃષ્ટિએ આ દૃશ્ય માણે છે.

મારો મમરો
કિશોર રાવળ
મા કરો મા ગુર્જરીની વાત!

હું છેલ્સે ભારત ગયો હતો ત્યારે એક મિત્રને ઘરે બે દિવસ રહેવાનું થયું. એમની પચીસેક વર્ષની એક કોલેજ જતી દીકરીનો પરિચય થયો. મને 'કિસૂડા' દેખાડવાની તક મળી અને એનાં આલેખનો જોઈ મને કહે કે મારે ચિત્ર કરતાં શીખવું છે. કોઈને કંઈ ભાષાવવાની વાત આવે એટલે આપણે ખુશખુશ થઈ જઈએ. ધરમાં વોટરકલરની પીછીઓ અને કલરબોક્સ હતાં, જાડા, વોટરકલર માટેના કાગળો પણ મળ્યા. મેં વોટરકલરની બારાખી ધૂંઠી સીધાં સાદાં સિદ્ધાંતો સમજાવ્યા. અને પછી એને કહું કે એક ચિત્ર બનાવ. નજર સામે રાખી ચીવટથી જોઈ શકાય એવી કોઈ વસ્તુ મોટેલ તરીકે લેવા સૂચયું. એણે તો પેન્સિલ લઈ ફટાફટ સાત પાંખડીવાળું કમળ ચીતરી નાખ્યું - અનેક કલેન્ડરોમાં જોવા મળે છે તેવું અને એટલી જ ઉત્તાવળથી આછો ગુલાબી રંગ ભરી દીધો. મેં પૂછ્યું કે નજર સામે રાખી, જોઈને ચીતરવાનું શું થયું! તો કહે કે મેં ધંધા જોયાં છે અને મનમાં બહુ સ્પષ્ટ છે. મેં સૂચયું કે આપણે એને રદ કરી ફરી દોરીએ-ક્યાંકથી ફોટો મેળવીને તેના પરથી બીજું કમળ ચીતરીએ. તો કહે રદ ન કરાય! એ તો મા સરસ્વતીનું આસન છે, પવિત્ર છે, જુઝો મેં કેટલાં બીજાં બનાવ્યાં છે કહી કમળના ચિત્રોની થથી કાઢી-બધાં જ એક સરખાં, કૃત્રિમ, નિસર્ગમાં જોવાની મળતાં એનાથી તદ્દન નિરાળાં, એક જ રંગના... બધાં સરસ્વતી માની બેઠક સમાન પવિત્ર, જાળવી રાખેલાં.

અને આપણા ઘરે આવતી ટપાલમાં ભોગે જોગે કોઈ કાર્ડ કે કંકોત્રીમાં કોઈ ગાણપતિના કે કૃષ્ણના કોઈ ફોટો, ચિત્રો આવે તો એની પણ એજ આપત્તિ આવી પડે. કોઈ કલાત્મક ચિત્ર હોય તો તો સમજાયા. પણ બેછૂદાં, ઢંગદા વગરના, બદાં આલેખનો પણ પૂજ્ય કે પવિત્ર બની જાય અને પછી એનો પસ્તીમાં નિકાલ થઈ શકે!

રસ્તા વચ્ચેના પથ્થરને કેસરી રંગે રંગી પ્રાણપ્રતિષ્ઠા કરી હનુમાન બનાવીએ એના જેવું જ. આપણે આ રીતે પ્રાણપ્રતિષ્ઠા કરવામાં બહુ ઉત્તાવળા. આપણાં સંગીતનો ઈતિહાસ જુઝો તો એમાં પણ એવું જ કંઈ જોવા મળે. એની વાત આમ છે.

સ્વર્ગમાં બેઠેલાં દેવોને પૃથ્વી પર સબડતાં માનવો તરફ દ્યા આવી કે બિચારાં બહુ દુઃખી છે, આપણે એમના મનોરંજન માટે કંઈ કરવું જોઈએ. કોઈને જોરદાર વિચાર આવ્યો કે આપણે આપણાં ગાંધરવાનું સંગીત એમને આપીએ તો કેમ! નારદમુનિને એલગી નીચ્યા અને પૃથ્વી પરે મોકલી આધ્યા. પણ આ દૈવી છે કહી, રાગરાગિણીનાં બંધારણો, તાલના ઠેકા અને બોલ નિયમોથી આપણું સંગીત બાંધી નાખ્યું. જેવું દૈવી તત્ત્વ ઉમેરાયું એટલે મીનમેખ ન થાય. પંકજ માલિકનું મૂવી 'ડોફ્ટર' બહાર પદ્ધ્યું અને એનાં 'ચલે પવન કિ ચાલ' જેવાં ગીતો લોકોના કઠે ગવાવાં લાગ્યાં. મારા બાપાજી અને એમના સાગરિત કહો, કે કહો ગુરુ એવા વાસુદેવકાકા બહુ જોરદાર ચર્ચાઓ કરતા. એમને સમજાતું નહોતું કે "એક પણ રાગના બંધારણને અનુસરતા નથી એવાં ગીતોને કણ્ણપ્રિય થવાનો હક શું છે?"

આપણે સાહિત્ય જગતમાં પણ 'મા ગુર્જરી'ની પ્રાણપ્રતિષ્ઠા કરી મૂડી એટલે 'મા ગુર્જરી'ની સેવા કરીએ એમ વાત કરીએ અને કૂતરા ખડ ખાય તેવું બિનધાસત લખાતું રહે, બિરદાવાતું રહે. જોડકી ખોટી કરો તો 'મા ગુર્જરી'નું અપમાન અને ઊંડા જોડણી અપનાવીએ તો 'માની સેવા'. ભાષાને માનું સ્થાન આપી ઊંચે પાટલે મૂકવાની શી જરૂર હતી? ભાષા પ્રવાહ છે, બદલાતો રહે અને નવાં વળાંકો લે તે અપનાવતા જાઓ અને માના પદ્ધાથી ઊતારી મૂકો એટલે દેવાં હોય એટલાં અડપલાં કરો, છેડતી કરો, છૂટ લો અને કંઈ નવી હવા લાવો.

અને જે લખાયું એ બધું સરસ્વતીને નેવેદ્ય ધર્મા સમ, પવિત્ર, પૂજનીય અને વંદનીય એ ગેરસમજ દૂર કરીએ અને આપણે લખેલું બધું સંધરી રાખી પ્રકાશિત કરવાને બદલે વિવેક બુદ્ધિ વાપરી જરૂર પડ્યે સ્વફ્ફસ્તો દાટી દેવાની ટેવ કેળવીએ.

દાયકતરોની દવાવાળા!

કિશોર રાવળ

કાલેજમાં ફાર્મસીની ડિગ્રી મેળવી અને પછી જોબ ગોતરાં એક ફાર્માસ્યુટિકલ કંપનીમાં મને ટ્રાવેલિન્ગ સેલ્સમેન તરીકે, મેડિકલ રેપિઝન્ટેટિવનું કામ મળ્યું. નાણાભીડ ચાલતી હતી એટલે નાણાસ્વતંત્રનો અનુભવ કરવા તલસતો હતો એટલે મેં એ જોંબ લઈ લીધો. જોડાતાંની સાથે જ કંપની એક મહિનાની ટ્રેઇનિંગ આપે. તે દરમિયાન આખો દિવસ જુદા જુદા ભાષણો સાંભળવાનાં, નોંધો કરવાની, અને દિવસના અંતે દિવસનું ભણતર કેટલુંક ઉત્ત્યું છે તેની નાની-મોટી કસોટીઓમાંથી પાસ થવાનું.

પછેલો પાઠ તો પર્સનલ ગ્રૂમિન્ગનો, ટાપ્ટીપનો, હતો. કંપનીના કામે જરૂરી એ ત્યારે ઈઝી કરેલાં સ્વચ્છ કપડાંઓ તો હોવા જ જોઈએ; રોજ ચક્કાંકિત પાલીસ કરેલાં બાટાનાં શૂઘ પહેરવાનાં; માથાના વાળ કદી વધી ગયાં છે એવું ન લાગાવું જોઈએ અને આજે જ કપાવેલા છે એવું પણ ન લાગાવું જોઈએ; દર પંદર દિવસે સલૂનમાં જરૂરીને વાળ પર હજામનો હાથ ફરવો જોઈએ; મૂછો રાખી હોય તો તે પણ અઠવાડિયે બારીક અવલોકન કરી જરા કંડારતા રહેવાનું; બાબરીમાં હંમેશા બ્રિલકીભ કે બ્રિલીઅન્ટાઈન નાખી ઓળવાના; દિવસમાં બે કે ત્રણ વાર, તક મળે ત્યારે મોં ધોવાનું અને થોડો ટાલકમ પાવડર લગાડવાનો. ડૉફટરો કેવા કપડાં પહેરે છે તેના પર ધ્યાન નહીં આપવાનું. કોટ અને ધોયાંવાળા ડૉફટરો પણ જોવા મળશે, પાટલૂન પક્તાં થતાં હોય એટલે ખલે સર્પેન્ડર લગાવી દર્દીઓ તપાસતા ડૉફટરો પણ જોવાં મળે તો એનું અનુકરણ ન કરવું અને આપણે તેના કરતાં સુધા છીએ એવો છાડો પાડવા પણ પ્રયત્ન ન કરવો, આવી આવી સલાહ આપવામાં આવે. શર્ટના પોકેટમાં એક પેન અને એક નાનો કિટ જેમાં નાનો અરીસો અને દાંતિયો હોય તે કંપની તરફથી મળે. પાનનો શોખ હોય તે ડૉફટરોને મળવા જાઓ ત્યારે છોડી દેવાનો. બ્રાશ કરી, કોગળા કરી, પાનના અવરોધો દૂર કરીને પછી જ આગળ વધવું. મોંથાં પાનના દૂચા ન ચાલે.

પાઠ બીજો તે હર હાલમાં ખુશ રહેવાનો. ડૉફટરની ઔફિસમાં પગ મૂકૃતાં પહેલાં વાળ પર દાંતિયો ફેરવવાનો, મોં પર મધુર સ્મિત હોવું જરૂરી છે અને એની પ્રેક્ટિસ સતત રાખવાના. કોઈને મળીએ અને લાખ રૂપિયાની લૉટરી મળી હોય એવો આનંદ આપોઆપ જ પ્રદર્શિત કરવો જોઈએ. નાના મોટા અપમાનો ગળી ખાવાનાં અને તે પણ સ્મિત સાથે, ફ્લારેક માઝી માગી, ફ્લારેક જરા મૂછમાં મરકીને અને કે ફ્લારેક ડૉફટરનાં મિસિસની, બાળકોની તબિયતના બબર પૂછી મસ્કો મારીને વાત બદલી નાખતાં શિખવાડવામાં આવેલું. ડૉફટર પાસેથી નવા સિનેમામાં આવેલી જહોની વૉકરની નબળી પાતળી જોક સાંભળતાં પેટ ભરી હસવાની કળા હસ્તનગત કરવા આદેશ આપવામાં આવ્યો... દર મહિને અમને આઠ દસ નવી જોકસનું એક ફરફિયું કંપની તરફથી આપવું. એમાંથી મઠારી જોક્સ પીરસો તો સ્ટેશન પરના પાંચ વખત તળાયેલાં ભજિયાં જેવી ન લાગે...

પાઠ ગ્રીજમાં દવાઓના લાંબાં લાબાં નામ, ‘ટેક્સ્ટ્રો-મેથોફેન’ કે ‘ઓફ્સ્ટ્રી-મેટો-જોલાઈન હાઈડ્રોક્સાઈડ’ જેવાં તો શિખડાવે પણ સાથોસાથે સમજ્ઞાવે કે તમને મળતા ડૉફટરો કઈ સાલમાં ગ્રેજ્યુએટ થયા હશે અને કઈ કાલેજમાંથી એ કહેવું અધ્યાત્મ હોય એટલે સાંદાં નામો, યાદ રહે તેવી રીતે બોલવાનાં અને ગળે ઉતારવાનાં. કંપનીની દવાઓ વિષેની માહિતી ચિક્કાર મળે. એના મેન્યુઅલ્સમાં ગુણાદીઓ, રોસેજ, અવળી અસરો અને અવળી અસરનાં મારણ, એવું બધું શિખડાવે.

એક હાથમાં રાખવાની બેગમાં દવાના સેમ્પલો, ફરફિયાંઓ અને સૌથી અમૂલ્ય એક ડાયરી. ડાયરીમાં બધી અપોઇન્ટમેન્ટ હોય અને સાથે એક નાના કાર્ડ કેલિસમાં બધાં ડૉફટરના એક એક કાર્ડ. અને એકમાં બધા દવાવાળાઓના નામ ગામવાર ગોઈવેલાં. નામ-ધામ તો ખરાં પણ સાથે કુટુંબની વિગતો પણ હોય. ડૉફટરની ખાસિયતો, ખામીઓ, એમની ઘૂનો, સીમાઓ એ બધાંની નોંધ હોય. નવા નિશાળિયાઓને કામમાં આવી જાય એ આશાયથી જ ...

અને પછી જેમ પેલા રોમનો કિશ્ચનોને વાઘ-સિંહના પાંજરામાં ઠેલી દેતા તેમ અમને અમારી ટરીટરીના ડૉફટરગણ વચ્ચે છોડી મૂકતા.

કિશોર રાવળ

મારા ભાગે વાયા વિરમગામની ટેરીટરી આવી. જીઓ, સોરઠ ખૂંદો. ગામે ગામ, ગામડે ગામ જઈ ડોકટરોને આપણી ગ્રોડફટથી જ્ઞાત કરો. અને મંડ્યા અમે બસમાં, ટ્રેનમાં મુસાફરી કરવા. જ્યાં જ્યાં જે મળે તે ખાઈ લઈએ, ડોક્ટરોની હુકાનમાં ચા-કોઝી-સોડા-લેમન જે આપવામાં આવે તે મને-કમને પણ હસતાં મોએ ઘટકાવી જતાં આવવી ગયું. અને જે મળે તે ‘સરસ છે’, ‘ચા અફલાતુન છે’, ‘તમારી સુન્નારની લેમન બહુ મસ્ત છે’ એમ કહીને ડોક્ટરને ખુશ કરવાનાં. ધરમાં ધધાં તેમ છે ખબર પૂછી કોઈ માંહું હોય તો તેની અક્સરી દવા બેગમાંથી કાઢીને નહીં તો એ ગામની દવાની હુકાનમાંથી લઈને પણ આપવાની, કેટલી પાવાની એ સમજાવી, આપવાની અને બીજે વખતે ‘કેવું ગયું’ કહી ફીડબેક મેળવવાની. ગામમાં કોઈ રોગચાળો ફાટ્યો હોય કે ફાટવાનો હોય તો તેના ઈન્જેક્શન, ગોળીઓ, કેષ્યુલના નમૂનાઓ આપવાનાં અને સાથે નોંધ લાખી નાખવાની કે ગામના ફર્મસી સ્ટોરને એનો પુરવહો પૂરતો પહોંચાડવાનો.

અને પછી જુદી જ દુનિયાનો અનુભવ થયો. પહોળા પાટલુનને નાડી બાંધી પહેરનારા એલ.સી.પી.એસ ડોક્ટરો મળ્યા છે. એવામાં જાતમહેનતથી જીણું જીણું વાંચીને પારંગત થઈ ગયા હોય તેવા પણ મળે. કેટલાક વૈશાખમાં શ્રી-પીસ વૂલન સ્ટૂટ પહેરી દમાખથી વાતો કરનારા ડોક્ટરો પણ જોયા છે (અમે એને તીન-પિસિયા કહેતા). કાનમાં હીઅરિન્ગ એઈડ પહેરી દરદીઓ સાથે વાતો કરનારા ડોક્ટરોને હીઅરિન્ગ એઈડ બાજુએ મૂકી સ્ટેથોસ્કોપ લઈ છાતીના ધબકારા સાંભળવા પ્રયત્ન કરતાં પણ જોયા છે. નાડી પરીક્ષા કરી ગ્રૂગળ, ગરમાળો કે ચન્દ્રાદિવટી લખી આપનારા અને ઉપરથી વારતહેવારે ઈન્જેક્શન ટીકી દેતા પણ જોયા છે. અને કથોણિયા કપડામાં, બોખા દાંતે સૂરીથી સોપારી કાતરતા પણ નિદાનમાં અને દવાઓમાં ઊડી સૂઝ હોય તેવા પણ જોયા છે. પેલા આર્થર કોનેન ડેયલની જેવા, નજર નાખતાં જ નિદાન કરી શકે એવા મને નિરખી પરાણે ટેબલ ઉપર સુવડાવી ચિકિત્સા કરવાવાળા, પ્રેમાળ ડોક્ટરોનો પરિચય પણ થયો છે. ઉમ્મરલાયક પુનીના એક ડોક્ટર પિતાને ખબર પડી કે મારી અને એમની જ્ઞાતિ એક જ છે પછી તેને ઉખેડતાં મને તીનપાંચ થઈ ગઈ. માંડ કોઈ ઓળખીતા જ્યોતિષી પાસે પાથીએ મંગળ હોય એવી કુંળી ઘડાવી એમને આપી ત્યારે મામલો લાઈન પર આવ્યો... અને તે છતાં સાચું કહું? સરવાળે મને ઘણું શીખવા મળ્યું છે અને કદાચ થોડું કોઈને શિખવવા પણ મળ્યું હશે.

કેટલાક ડોક્ટરો વાટ જોઈને બેઠા હોય કે ઓલો દવાવાળો આવે એટલે આ દરદનો ઈલાજ શું છે એ પૂછીએ અને ત્યાં સુધી કોઈ નિર્દ્દિષ્ટ દવાઓની ચિક્કી લખી દરદીઓને પટાવે. અને અમારી ગમે તેટલી વાટ જોતા હોય તો પણ અમને ઓફિસની બહાર અરધો કલાક બેસાડી પોતાની ઈંઘોટન્સ સ્થાપિત કરે, અને અમે સ્થાપિત કરવા દઈએ. અંદર ચેંબરાં બોલાવી ‘એક તો વૈશાખના લગનગાળાની જેવો અટાડો આ રોગચાળો ફાટી નીકળ્યો છે અને એમાં અમારે દરદીઓને સાચવવા કે તમને!’ એમ ચીમકી આપી ઘઘલાવે.

આજે બોટાદના એક ડોક્ટરની વાત કહું. પહેલી વાર એમને મળવા ગયો. વીસ મિનિટ બહાર બેસાડી રાખ્યો. પછી અંદર બોલાવ્યો. તીન-પિસિયા દાક્ટર હતા. દીવાલ પર બે બાજુ બે મોટા ચાર્ટ હતા. એક રુધિરાલિસરણની સિસ્ટમ દેખાડતો અને બીજો એક હાડપિઝર પર શરીરના હરેકે હરેક હાડકંઓના નામનો ચાર્ટ હતો. ચાર્ટ નીચે એક ખીટી હતી હતી તેના પર વાર વારના સ્ટેથોસ્કોપ હતાં અને આજનું સ્ટેથોસ્કોપ, સ્ટેથોસ્કોપ-દ-જીર, ગળે આભૂષણની જેમ પહેરેલું! ટેબલ પર માણસના મસ્તકનું એક પ્લાસ્ટરનું મોટેલ હતું, ખોપરી ઉઠાવો તો મગજની બદ્ધી ગૂંચ દેખાઈ આવે અને આંખના ડોળામાંથી ઓફિસ્ટિક નર્વ ફ્ર્યાં જઈને પિટ્યુટરી ગ્લાન્ડ સાથે સંગમ કરે તે દેખાય. જડબું કાઢો તો જ્ઞાન અને દાંતના મૂળિયાં દેખાય. એટલું વાસ્તવિક કે આગિયો કાચ લઈ બારીકાઈથી નજર નાખો તો જિન્જિવાઈટિસના જંતુઓ પણ કદાચ દેખાય! ટેબલ પર દવાના ડાધાઓવાળા કેસના કાગળિયા, એક મોટા ટેબલ ડાયરી આજની, ૧૯૮૫ની સાલની અને દીવાલ પર એક ગુલાબી ગાલોવાળી, ‘મહિરા સે ભીગી અભિયાં’ વાળી, બહુ તંહુરસ્ત દેખાતી વિલાયતી બાલિકા હાથમાં એક મર્કની દવા પકડી તંહુરસ્તના આનંદમાં રાયતી હોય તેવું ૧૯૮૨ની સાલનું કુલેન્ડર. કહે છે ને સૌદર્યમૂર્તિ હંમેશા સૌદર્યસ્વરૂપ જ રહેવાની- એને સમયનો બાધ શો?

‘કેમ છે? નવા લાગો છો.’ મેં પટાવાળા સાથે મોકલેલું કાર્ડ વાંચી ભારા નામનો અભ્યાસ કરતાં પૂછ્યું. ‘તમારી કંપનીએ કર્દી નવું બનાવ્યું છે કે જૂની દવાઓના પડીકા બદલાવી ભાવ વધારી બેઠા છો?’ ભાવલીનો આવકાર હજુ મગજમાં રણકે છે.

અમે ચામડી પર ટેક્સ્લોન લગાડી ફરનારા, કાઈ ચોટે જ નહીં! ‘અરે હોય ડોક્ટર સાહેબ?’ નવી રીસર્ચ પ્રમાણે આ એક નવી ડાયાબિટિસની દવા હમણાં બહાર પડી છે.’ કહી મેં મારી બેંગ ખોલી એક દવાની બાટલી અને એનું ફરફિરિયું એમની સામે ધર્યા. અભ્યાસપૂર્ણ નજર નાખી ફરફિરિયું વાંચ્યું- બન્ને બાજુ ફેરવી વાંચ્યું. ‘ક્રિલનિક્લ ટ્રાયલ કરી છે કે તમારા વતી મારે કરવાની છે?’ જીબ પર જીઓ કે સો ટકા શુદ્ધ તેજાબ- બિટિશ ફાખકોપિઅના ઘોરણનો હો!

‘સાહેબ, ક્રિલનિક્લ ટ્રાયલ ન કરીએ તો અમને કરી પહેરવા દિવસો આવે. અમારી કંપની એવું કરે જ નહીં. કેટકેટલા ડોક્ટરોએ આ દવા અજમાવેલી છે, એમના પેશન્ટ પર જ નહીં પણ પોતા પર અને આજે તેઓ તબિયતથી બરફી પેંડા ખાતાં થઈ ગયા છે...’

હસીને બોલ્યા, ‘જોક સારી મારો છો! હં...ન્યૂ ઈન્જ્યેન્ડ મેડિકલ જર્નલમાં એનો કોઈ રિપોર્ટ આવ્યો છે ખરો?’

‘ત્યાં કાગળિયાં મોકલાવ્યાં છે, જવાબ આવવાની જ વાટ...’

હું કંઈ આગળ બોલું એ પહેલાં જ પેલું ફરફિયું કચરાની બાસ્કેટમાં ફેંક્યું. ‘ન્યૂ ઇન્નલેન્ડ મેડિકલ જર્નલમાં આવે ત્યારે મને એની વાત કરજો.’ કહી મને બરતરફ કરતાં ઊભા થયા. પછી કહે, ‘કોઈ વિયામિન છે ખરી, ફેશ, ફેશ એટલે આ સાલમાં બનેલું પેનિસિલિન છે ખરું?’ એટલે એના થોડાં સેમ્બલ કાઢી મેં એમને આપ્યા. મારા પર દયા કરતાં હોય તેમ તેમણે સ્વીકાર્ય. અને હું એક આભારવશતાનો ભાવ ચહેરા પર ચડાવી, ગદગદ થઈને ચેંબરમાંથી બહાર આવ્યો.

આમ બે ચાર વાર એમને ત્યાં ગયો હોઈશ. પહેલીવારની જેમ જ વાટ જોવાવે, પછી બોલાવી ‘કંઈ નતું છે?’ નો પ્રશ્ન અને ફરી પાછો ‘ન્યૂ ઇન્નલેન્ડ મેડિકલ જર્નલ’માં આવેલા પુરાવાના રિપોર્ટની માંગ અને મને અણુથી પણ નાનો બનાવી ફરી એજ વિદાય મળો.

મારી ફરજ અને ડાયરીના શિલ્પુલ પ્રમાણે પાંચમી વખત એમને ત્યાં ગયો. બહાર પેશાન્ટોની વચ્ચે બાંકડે બેઠો. વારા ફરતી પેશાન્ટો સાહેબ પાસે જાય અને થોડી વારે બહાર આવે. કોઈ દવા માટે કમ્પાઉન્ડર પાસે જર્જ બાટલી આપે, કોઈ હાથમાં પ્રિસ્ક્રિપ્શન લઈ બાજુના ‘હનુમાન મેડિકલ સપ્લાયર્સ’ને ત્યાં જાય. એક ચાલીસ પચાસ વર્ષના બહેનનો અંદર જવાનો વારો આવ્યો. ઊભાં થયાં, અંદર ગયાં. એક મિનિટમાં જમણા હાથે ડાબા હાથ પર એક રૂનું પૂંમું દબાવતાં બહાર આવ્યાં. આવીને ફરી બાંકડે બેઠાં. અને આ દવાખાનાના બાંકડે આજેજ બનાવેલા એક બીજા દર્દી મિત્ર સાથે વાત શરૂ કરી, ‘આ ડાફ્ક્ટરનો હાથ બૌ ભારે, બહુ બળુકો, મોટો કોથળો સીવવાનો સોચો ઘોંચી ઇન્જફ્લેશન મારે, મારી રાડ ફાટે! મને ફેંકે કે દહ મિનિટ બેહો અને પછી કળ વળે એટલે સાચવીને ઘરે જજો. છો મહિના નો ઉત્તરે એવી આ કળ દહ મિનિટમાં ફ્યાંથી ઉત્તરે? બોલો, તમે ક્ર્યો.’

હું એ બહેનને જોતો બેઠો. ત્યાં તો એમની આંખો કંઈ વિચિત્ર રીતે ચકળવકળ થવા લાગી અને દીવાલને ટેકો દઈ એક બાજુ ઢળવા લાગ્યાં. હું અસ્વસ્થ થઈ ગયો. મને બીક લાગી, હું ઊભો થયો. ડોફ્ક્ટરના ચેંબર તરફ ગયો, ધ્રુકો મારી બારણણું ખોલ્યું. ડોક્ટરે મને પળમાં પિણાણ્યો. ત્યાં બેઠેલા પેશાન્ટને તપાસતા અટકિગયા અને ત્રાડ નાખી, ‘ગેંટ આઉટ! આમ પૂછ્યા ઘાધ્યા વિના...’

મેં એમને વચ્ચે અટકાવ્યા, ‘સાહેબ, પેલા બહેનને તમે પેનિસિલિન આપ્યું હતું? એને પેનિસિલિનની એલર્જી લાગે છે. જલ્દી એક એદ્રિનલિન અને કોર્ટિજોન આપો નહીં તો દવાખાનેથી ઠાકડી કાઢવી પડશે.’

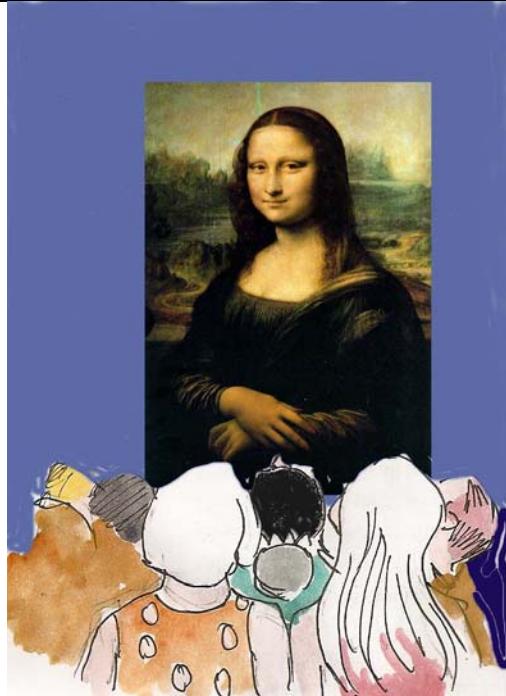
હાંફળા ફાંફળા થઈ ડોફ્ક્ટર બહાર આવ્યા. મેં એમને કેટલા સીસીનો કચ્ચો ડોજ આપવો તે બદલ ગાઈડ કર્યો અને વૈકુંઠની વાટમાં આડા પડી અમે બજ્જેએ પેલા બહેનને ત્યાં જતાં રોક્યાં. પછી તો ડોફ્ક્ટર સાહેબે મને એમના ચેંબરમાં આગ્રહ કરી ચેંચ્યો, બેસાડ્યો. અંદર બેઠેલા દર્દીને અલપગ્લાપ તપાસી, ગડબાદિયા અસ્કરોમાં દવા લાખી આપી અને કાદ્યો. ‘ટ્રિન્ગ ટ્રિન્ગ’ બે ઘંટી દાબી અને બે મિનિટમાં તાજી કલાઈ કરેલા બે પિતણના વાડકામાં ચયચા સોતી લાપશી આવી અને પછી એને પગલે પગલે ટ્રેઝાં, ગુલાબના વેલબુણ્ણાની ભાત વાળા કપ રકાબીમાં, છલકતી ભરેલી એલર્જીવાળી ચા. ડોફ્ક્ટર બોલ્યા, ‘આજે આ દર્દીનો દરોડો સારો હતો એટલે જમવામાંથી ગયો. મેં વાઈફને પાંચ મિનિટ પર કહેવડાવેલું કે ઘંટી દાણું ત્યારે લાપશી મોકલજે. જેટલાં માણસો હોય એટલી ઘંટીનો અમારો રિવાજ છે.’ પછી મને ખાનગીમાં, આંખ મારતાં એક વાત કહી, ‘આપડી વાઈફ લાપશી ટોપના પેટની બનાવે છે, હો. હા હા હા..’

ડોક્ટરની જોક પર હંમેશા હસવાનો આદેશ આપેલો એટલે ખાલી પેટે પણ હું પેટ ભરીને હસ્યો.

હવે એમના દવાખાને જાઉ ત્યારે મારું કાઈ એમને મોકલું અને તરત જ પોતે બહાર આવી મને અંદર બેઠેલા દર્દીનો તત્કાળ ઈલાજ કાઢે અથવા, ‘જરા અર્જન્ટ મામલો છે... થોડી વાર બહાર બેસશો?’ એમ કહે. અને બે ઘંટી દાબે. ફ્યારેક ગુલાબજાંબુ, ફ્યારેક ઊઘિયું અને સાથે ચા આવે. પણ કોણ જાઓ કેમ પણ એમને ત્યાં લાપશીનો લાબ વારંવાર મળતો રહે છે. (ડોક્ટર સાહેબની પહેલી પસંદગી હોઈ શકે.) અને પછી કોઈ દી’ ‘ન્યૂ ઇન્નલેન્ડ મેડિકલ જર્નલ’નું નામ એમના ચેંબરમાં સાંભળ્યું નથી. એમનાં વાઈફની લાપશીની વાત વારંવાર થાય અને મને મારી પાકી ટ્રેઇનિંગને લીધી હંમેશા એ રિફેશિન્ગ લાગી, લાપશી નહીં, લાપશીની વાત!

મારી ડાયરીની છેક્ષી નોંધ જુઓ. વાંચી સંભળાતું?

‘મારી તબિયત કોઈ ડોક્ટરને બતાવવી પડશે એમ લાગે છે. ઊરે ઊરે મને લાગે છે કે હમણાં હમણાં મને જરા લાપશીની એલર્જી થઈ ન હોય!’

મોનાલિસાનું સ્મિત
હરનીશ જાની (પાર્ડવિલ, ન્યૂ ઝિસે)

મોનાલિસાનું ચિત્ર, યાદ છે ત્યાં સુધી, હું નવ વરસનો ચોથા ધોરણમાં ભણતો હતો ત્યારે પહેલી વાર જોયું હતું. ત્યારે પંડ્યાસાહેબ મોનાલિસાના સ્મિતની વાત સમજાવી હતી. તે ઉમરે મને મોનાલિસા મરદ લાગતી હતી. અને સ્મિતની તો વાત જ નહોતી. વરસો પછી ખબર પડી કે આ ચિત્ર તો કલરમાં છે. અમારી ગુજરાતી ટેક્સટબુક્સાં તે જ્વલ્ક અંડ ક્ષાઈટમાં હતું. અને મોનાલિસા સ્મિત કરે છે તે તો આ ઉમરે ઘારી ઘારીને જોઉં તો પણ દેખાતું નથી. કદાચ મારી સ્મિતની વ્યાખ્યા જુદી હોય! સ્મિત કરીએ અને સામાને ખબર ન પડે એ સ્મિત શા કામનું? સ્મિત તો એવું હોવું જોઈએ કે સામી વ્યક્તિને પણ સમજાય કે આ આપણા તરફ મલકાય છે.

૨૦૦૭ના ઉનાળામાં હું અને મારી પત્ની પેરિસ ગયાં હતાં. શહેર જોવાં અમે તે ટ્રિપની ટિકિટો લીધી હતી. પેરિસની નામચીન જગાઓમાં લઈ જાય અને ફેરવે. ફરતાં ફરતાં અમે લુનના ભ્યુક્ઝિયમ સામે ઊભાં હતાં. અમારા ટૂર ગાઈડ કહ્યું હતું કે, "તમારી પાસે બે કલાક છે. તમારે જો શોપિંગ કરવું હોય તો તે કરો અને ભ્યુક્ઝિયમ જોવું હોય તો તેમ કરો. પણ બે કલાક પછી આ શોપની સામે આવી જશે." અમારી દીકરીએ કહ્યું હતું કે, "તમારે લુન જોવું હોય તો ઓછામાં ઓછા બે દિવસ જોઈશે." અમારી સામેનું બિલ્ડિંગ જોતાં લાગ્યું કે ખાલી બિલ્ડિંગમાં ફરતાં જ બે મહિના લાગે.

હવે અમારી સામે મોટી મુંજવણ હતી અને ખૂનું પૂછો તો મોટો પડકાર હતો કે બે કલાકમાં શું કરવું. મારી ઈચ્છા, બીજું કંઈ નહીં તો પણ વીનસ-દ-મેલોનું સ્ટેચ્યું જોવાની હતી અને સાથે સાથે મોનાલિસાનું પેઇન્ટિંગ પણ જોવું હતું. પણ પત્નીની ઈચ્છા શોપિંગની હતી. માંડ સમજાવ્યું કે શોપિંગ ન્યૂયોર્કમાં કરવું સાંદું કારણ કે બાર્ગેરિનની જે તક અમેરિકામાં છે તે પેરિસમાં નથી. બીજું, પેરિસ રોજ રોજ અવાતું નથી. આવો અમૃત્યું સમય શોપિંગમાં ન વેડફાય. પત્નીને મનાવવામાં બહુ વાર ન લાગ્યો. તેનું કારણ મને પાછળથી સમજાવ્યું. તેણે મોનાલિસાનું ચિત્ર જોવાનું એક વરસ અગાઉથી નફ્કી કર્યું હતું. તેમાં તેને ચિત્રકલા પ્રયેનો પ્રેમ નહોંટો! પરંતુ તે તેની ચિત્ર ચિત્રાની વાતો સાંભળીને કંયાળી હતી. ચિત્રાબહેને છેલ્ખા એક વરસથી મારી પત્નીનું જીવન તુચ્છ બનાવી દીધ્યું હતું. "જીવનમાં તમે મોનાલિસાનું ચિત્ર ન જોયું હોય તો કંઈ જ જોયું નથી." અને હવે પેરિસમાં છીએ અને મોનાલિસા જોયા વિના પાછા જઈએ તો ચિત્રાબેન મારી પત્નીનું જીવન બદલત્ર બનાવી દે. ચાર સહીઓથી કલા રસિકોએ વખાણ્યું છે એટલો નહીં પણ ચિત્રાબેનને બોલતાં બધ કરવા પત્નીએ શોપિંગની જગ્યાએ મોનાબેનને જોવાનું નફ્કી કર્યું હતું. અમે ભ્યુક્ઝિયમની ટિકિટ લીધી ત્યારે ભ્યુક્ઝિયમના ગાઈડને મેં વીનસ અને મોનાલિસાની પૂછપરછ કરી અને અમારી ઈચ્છા દર્શાવી. તેણે હસતાં સમજાવ્યું કે બુન્ને ટેવીઓ એકમેકથી વિરુદ્ધ દિશામાં બિરાજમાન છે!

લુન માટે મુલાકાતીઓ બે સવાલ ખાસ પૂછે છે-એક, બાથરૂમ ફ્ર્યાં છે અને બે, મોનાલિસા ફ્ર્યાં છે. તો અમે બીજા નંબરનો પ્રશ્ન ઠેર ઠેર ઊભેલા ગાઈડને પૂછવા માંડ્યો. ફેન્સ લોકો ઈંગ્લીશ બોલવામાં નાનમ સમજે છે છતાં મોનાલિસાનું નામ સાંભળતાં ઉમળકાથી અંગળી રીધી માર્ગ દેખાડતાં. હવે મને પાછી ચર્ચયું કે હાથમાં મ૱પ છે અને લોકોને પૂછીએ તે કેમ ચાલે! મ૱પમાં ન જોઈએ? તે જ મારી મોટી ભૂલ હતી. મ૱પ પ્રમાણે અમે ચાલવા માંડ્યું. અમે કેટકેટલા હોલમાથી પસાર થયાં, દરેક હોલ અસંખ્ય ચિત્રોથી ભરેલા હતા. મોનાલિસા તો કેવી હશે તે હરિ જાણે!

ગુજરાતીના ચાહકોનું દ્વિમાસિક

કિશોર રાવળ

માર્ય

૨૦૦૭

૪૫

૧૬

હુવના બીજાં ચિત્રો કોઈ ઓછા મૂલ્યવાન નહોતાં. સુંદરતા અને કલાથી ભરપૂર જાણ્યા અજાણ્યા ચિત્રકરોના ચિત્રો પ્રદર્શિત કરવામાં આવ્યા છે અને આવાં હજારો ચિત્રો છે. વચ્ચે વચ્ચે ઊભા રહીને અમે આ પેઇન્ટિંગનો પણ લાભ લેતાં હતાં. અમે કેમેરાથી તેના ફોટો પણ પાડતાં. એ પેઇન્ટિંગ આગળ કોઈ નહોતું જોશે કે અમારી જ વાટ જોતાં ન હોય! લાગ્યું કે માનવ મહેરામણ મોનાબેનને જોવા ગયો ન હોય. પછી ખૂલ્લિયમના એક ગાઈડ બેનને મોનાબેન વિષે પૂછતાં તેણે કહ્યું કે અમે ખોટી દિશાવાં જઈ રહ્યાં હતાં. ખૂલ્લિયમનો નકશો હાથમાં હોવા છીતાં ખોટી દિશા? પણ એમ બનવું કોઈ અધિક નથી કારણકે અમે જે પ્રવેશદ્વારથી દાખલ થયા તે દરવાજાની જગ્યાને બદલે મેં બીજા દરવાજે ચિક્ક કર્યું હતું. એક તો સમય ઓછો અને એમાં મારી ભૂલ! પછી જોઈએજ શું? હું આજુબાજુ ચિત્રો જોવાના ફાંફાં મારવા લાગ્યો એટલે પત્નીએ હું કેટલો રોણો હું તે યાદ કરાવ્યું.

તેવામાં મારી સમક્ષા ‘મોનાલિસા’ના એરોવાળી સાઈન નજરે ચી. અને એમે સાઈનને અનુસરવાનું નક્કી કર્યું. હવે મારી શારીરિક મુશ્કેલી એ હતી કે મેં થોડા વખત પહેલાં જ ફદ્યમાં બાયપાસ સર્જરી કરાવી હતી. એટલે ઝડપથી ચાલવાનો તો સવાલ જ નહોતો. મારી પોતાની એવી ઈચ્છા ખરી કે આપણને આ ખૂલ્લિયમાં હાર્ટ-એટ્ક ન આવે તો સારું! (ક્ર્યાંય પણ ન આવે એ એથી ઉત્તમ!) અને હાર્ટ-એટ્ક જો આવવું જ હોય તો મોનાબેનના પેઇન્ટિંગનાની સામે આવે તો આપણને ઈન્ટેરનેશનલ પ્રેસમાં ચમકવાનો ચાન્સ મળે! “ઈન્ફલેન્ચની ટ્રાવેલ ટૂરમાં ગયેલ ભારતીય અમેરિકન સિનિયર સિટીઝનને હિટાલિઅન આર્ટિસ્ટ ડા. વિચીના પેઇન્ટિંગ સમક્ષ ફાન્સમાં આવેલો હાર્ટ એટ્ક.” વિશ્વ વિભ્યાત નાયગરાના ઘોધ પર લોકોને મરતાં સાંભળ્યા છે પણ મોનાલિસાએ કોઈ પ્રેમીનો ભોગ લેતાં નથી જાણી. એમે તો મોનાલિસાના એરોને અનુસરતાં એક લાંબી લાઈનમાં જઈને ઊભાં રહી ગયાં. ધાર્યું કે મોનાલિસાની લાઈન હશે પણ પછી જ્યારે સ્ટી-પુરુષોની લાઈન અલગ થતી જોઈ ત્યારે બતી થઈ કે આ મોનાલિસા કરતાં વધુ અગત્યની લાઈન, બાથરૂમની લાઈન, હતી. હવે ભીનાં જ થયાં છે તો તરી નાખીએ એમ એમ ત્યાંજ ઊભા રહ્યાં. એ કામ પતાવી બહાર નીકળ્યાં તો એક ઊચા સ્ટેરેકેટિસ આગળ પહોંચી ગયાં. લગભગ પચાસેક પગથિયાં હતાં. હવે ઉપર ચઢવું કે નહીં એની દ્વિધામાં પડ્યાં. એલિવેટર શોધવાનો સમય નહોતો અને પગથિયાં ચઢવાની તાકાત નહોતી. તેમ છતાં એમ ધીમે ધીમે ઉપર ચઢવાનું નક્કી કર્યું. જાન જરો તો જાનેમન મોનાલિસાના ખાતે! ઉપરના માળે ફરીપાછો મોનાલિસાનો એરો શોધી કાઢ્યો. અને એ રૂમને વટાવટાં વટાવટાં એમે મોનાલિસાના રૂમમાં આવી પહોંચ્યાં.

જોશે કોઈ ફિલ્મ સ્ટારને જોવા માટે માનવમહેરામણ ઊભરાય એમ લોકો અહીં ઊભરાયાં હતાં. એમ છતાં કોઈ બોલીવુડની એફ્ફ્રેસ માટેના ટોળા કરતાં લોકો ઓછાં હતાં. એ તો સારું કે મોનાબેનને દીવાલ પર આઈ દસ ફીટ ઊચા એક યોગ્ય ટેમ્પરેચર વાળા કાચના ફ્લોરેટમાં મૂક્યાં હતાં. હવે આમાં દરેકના હાથમાં કેમેરા હતા. પત્નીએ લગભગ ડાન વખત પોતાનો ફોટો લેવાનું યાદ કરાવ્યું હતું. ચિત્રાબેનને બતાવવા ખાસ ફોટો પાડવાનો હતો. દરેકના હાથમાં ફોટો કેમેરા કે વીડિયો કેમેરા હતા. લગભગ દરેક જણ નજીકથી ફોટો પાડાવવા ઘસી રહ્યું હતું. જગતના બધાં જ દેશનાં લોકો હતાં. આ જ એવી જગ્યા હતી જગ્યાં આરબો અને યહૂદીઓ ખલેખભા અડાડી મોનાબેનની નજીક ઘસતાં જોવાં મળ્યાં. મારી પત્ની મારાથી આગળ જતી રહી અને ફોટો પઢાવવા પોતું એવી રીતે આપ્યો કે તે મારી સામે જુબે અને મોનાલિસાનું ચિત્ર તેની પીઠ પાછળ દેખાય. ત્યાં તો મારી પાછળથી એક ઘડ્કી આવ્યો. એક તંદુરસ્ત હિટાલીઅન મહિલા મારી આગળ જવા મથતાં હતાં. પરિણામે હું પત્નીથી દૂર હડ્સેલાઈ ગયો. એમે ફરીથી ફોટો લેવાનું નક્કી કર્યું. આ વખતે બે યુકેનીઅન અતિસુંદર યુવતીઓ વચ્ચે આવી ગઈ અને મારી ગરવી ગુજરાતના તેમની પાછળ દબાઈ ગઈ. વળી પાછળ પાછો ફોટો લેવાનો પ્રયત્ન કર્યો. અને છેવટે ફોટો લેવાણો. હવે મેં ઘડિયાળમાં ટાઈમ જોયો. બસ ઉપડવાને વીસ મિનિટ બાકી હતી. એટલે એમ તાંથી નીકળવાનું નક્કી કર્યું. અમે ભાગ્યાં. બસના સ્થાને સમયસર પહોંચી ગયાં. બસમાં બેઠાં અને પત્નીએ કહ્યું, “તું મોનાલિસાનું સ્માર્ટલ તો બતાવ્યું નહીં?” હવે એને કેમ કરીને સમજાવું કે ફોટાની અને બસની મોકાણમાં હું જ મોનાલિસાનું સ્મિત જોવાનું વિસરી ગયો અને એ ઓછું હોય તેમ અમારી ટૂરના ફોટો ઘોલ્યાઈને આવ્યા ત્યારે મોનાલિસાનો ફોટો જોવા કાઢ્યો. તે જોઈને મારી પત્નીએ પહેલો સવાલ એ પૂછ્યો, “ફોટામાં હું ફ્રીં છું?” મેં તેને ધીમેથી આશાસન આપ્યું કે, “ફોટામાં આ બે રૂપાળી છોકરીઓ દેખાય છે ને તે બન્નોના ખભા વચ્ચે જે દેખાય છે તે તારું માથું છી અને પાછળ મોનાલિસાનું ચિત્ર દેખાય છે!”

મેં ધ્યાનથી જોયું તો મોનાલિસા હસતી હતી, હવે મારી શી દશા થશે એના ઘ્યાદે!

ગુજરાતીના ચાહકોનું દ્વિમાસિક

માર્ચ ૨૦૦૭

૨૦૦૭

૪૫

કિશોર રાવળ

૧૭

સ્પર્ધા
વસુધા ઈનામદાર

વનલતાબહેનની ગાડી સહારા વિદ્યાલયના કંપાઉન્ડમાં આવીને ઉભી રહી. એમને આવેલાં જોતાં જ હીરાબહેને આવીને એમના હાથમાંની નાની મોટી ફાઈલો લઈ લીધી. વનલતાબહેનના ચહેરાપર ખુશીના ગુલમહોર ખીલેલાં હતાં. આજે એમની શાળાને જિલ્લા ક્ષેત્રમાં રમતગમતમાં પ્રવેશ મળ્યો હતો. જિલ્લાની પાંચ અપંગ બાળકોની શાળાની યાદીમાં સહારા વિદ્યાલયનું નામ ઉમેરાયું હતું. પ્રાર્થના સભામાં એની જાહેરાત કરવા તે ઉત્તાવળાં થયાં હતાં.

હરીકાઈની તૈયારી જોરશોરથી ચાલી રહી હતી. હવે તો માત્ર એક જ અઠવાડિયું બાકી હતું. પચાસ મીટરની ઢોડમાં સહારા વિદ્યાલયના ગણ બાળકો હતાઃ સોમેશ, અનંત અને ભરત. ગ્રાંયમાંથી બે તો અવશ્ય શાળાનું નામ દીપાવલી એવી વનલતાબહેનને ખાતરી હતી.

પચાસ મીટરની ઝડપી ઢોડ માટે શારીરિક રીતે અપંગ બાળકોની આ અદ્ભુત હરીકાઈ જોવા લોકોનાં ટોળેટોળાં ઊમટ્યાં હતાં. સહારા વિદ્યાલયના વાલિઓ પણ આવ્યાં હતાં. સવારનાં દસ વાગવાં આવ્યાં હતાં. હરીકાઈના સ્થળે મેળાનું વાતાવરણ સર્જીવા લાગ્યું. બાળકોના વાલિઓની જેમ શિક્ષકોને પણ ઉત્સાહ હતો.

સોમેશ, અનંત અને ભરત જનીન પર ઢોરેલા સફેદ પકડા પર ઉભા હતા. બયમિક્રિત નજરે તેઓ આસપાસ જોતા હતા. ત્યાં પહેલી સીટી વાગી ત્યારે એમણે એમની સાથે ઉલ્લેખા બીજા પાંચ સાત બાળકોને જોયા. એ પણ આ એમની સાથે જ ઢોડવાના હતા. બીજી સીટી વાગી. ગ્રાંયે બાળકોને એકબીજાની સામે જોયું અને એ સાથે જ એમનાંમાં ઉત્સાહનું મોજું ફરી વધ્યું. અત્યંત આત્મવિશ્વાસથી તેઓ પોતપોતાના સ્થાને ઉભા રહ્યા.

સોમેશ પોતાના પગ સામે જોયું. એક શૂન્યાંશુનો અને એક મોટો, એ ચાલતો ત્યારે શરીર થોંક આગળ નથી પડતું. જ્યારે અનંત પોતાના જમણા હાથથી અયેતન થઈ પડેલા ડાબા હાથને પકડીને ઢોડતો અને ભરત પોતાની હેલ્પેટથી નમી પડેલી. તેકને સહેજ ટેકો કરતો હોય એમ અવારઅવાર હાથ ઊચ્કીને હેલ્પેટને સ્પર્શ લેતો. ગીજી સીટી વાગી, સહુ ઢોડવા લાગ્યા. સોમેશ સહુથી આગળ નીકળી ગયો.

‘સોમેશ, ઢોડ...સોમેશ ઢોડ’ના નારા એને સંભળાતા હતા. વનલતાબહેન પણ એક હાથ ઊચ્ચો કરીને મોટા અવાજે બોલતાં બોલતાં ઢોડવા જેટલી ઝડપે ચાલી રહ્યાં હતાં. સોમેશ થોડી ભિન્નિટોમાં જ સહુથી આગળ પહોંચવાની અણીએ હતો. ત્યાં એને સંભળાયું, ‘એ પડ્યો...પડ્યો...ભરત પડ્યો...’ વનલતાવહેનના પગ થંબી ગયા. સાથ્ય થઈને કાણેક સોમેશની સામે જોઈને તેઓ બોલ્યાં, ‘સોમેશ ઢોડ.. સોમેશ ઢોડ’ ને તેઓ પછી ભરતની દિશામાં ઢોડ્યાં. ભરતના માથા પરથી હેલ્પેટ નીકળી ગઈ હતી. તે ઢોડનારાની લાઇનમાં ફસડાઈ પડ્યો હતો. એની હેલ્પેટ કોઈ ઢોડનારના પગમાં અટવાઈ પડી પણ બીજા સહુ ઢોડતાં રહ્યાં.

અચાનક જ ઘોંધાટ સંભળાયો. ‘સોમેશ, આ શું કરે છે?’ પણ કોઈનું ય સાંભળ્યા વગર સોમેશ જે પાટાઓ વચ્ચે તે ઢોડતો હતો ત્યાંથી પાછો ફરી ગયો ને વિરુદ્ધ દિશામાં ઢોડવા લાગ્યો. ‘ભરત, હું આવું છું.’ કહીને ઝડપથી ઢોડ્યો. આયોજકો તફથી કોઈ ઢોઈને પહોંચે તે પહેલાં સોમેશે ભરતને સહારો આપીને બેઠો કર્યો.

સોમેશનું નામ તરત જ ચેકાઈ ભલે ગયું, છતાં સમગ્ર ટોળાએ ‘સોમેશ...સોમેશ’ કહીને અને તાળીઓના ગડગડાટથી વધાવ્યો.

ભરતે સોમેશની સામે આશ્ર્યથી જોયું. સોમેશ સ્મિત આપીને બોલ્યો ‘ભરત, આપણે જતી ગયા!’

ચિત્રનું વસ્તુ જ્યંતિ આલગિયા (ફિનિક્સ અરિઝોના)

જ્યંતિ આલગિયા એમના નિવૃત્ત જીવનનો ફાયદો ઊઠાવવા વૉટરકલર કરે છે અને ફિનિક્સમાં આપણી ‘થિઅરી ઓવ કર્મ’ વિષે વર્ગો ચલાવે છે. ફિલસ્ફૂઝી, કવિતા, આપણી વૈદિક સંસ્કૃતિ એ બધામાં એક સ્થિતપ્રકાશની જેમ અદિત રહીને ઊડો રસ દર્શાવે છે.

ચિત્ર માટેનું વસ્તુ ફ્રાંથી મળી રહે તેના જવાબમાં એમણે થોડી સામગ્રી મોકલી છે. ચિત્રના બીજ રૂપે લીધો એક છાપામાંથી કાળો-ધોળો, જાંખો ફોટોગ્રાફ. અને પછી તેને કેન્દ્રમાં રાખી ગ્રાનિયાન્સ ચિત્રો બન્યાવ્યાં. એક જ ફોટોગ્રાફને જુદી જુદી રીતે ફેરીમ કરી(કોપ કરી) રંગોની ભલક આપી અને તેમાંથી બનેલાં સુંદર ચિત્રો જોઈએ ત્યારે ઘ્યાલ આવે કે પોતાની દૃષ્ટિ અને રંગોથી કેવી સરસ કૂતિઓ કરી શકાય!

	મૂળ ફોટો
	પાદળની ભૂમિકામાં વનરાજ, ઊડતાં પંખીઓ જુઓ
	અને હવે ઊચા કુંગર પર વાદળની છાયા

હવે ઘર અને વાડી, વાડીએ જતો રસ્તો

કાચી કેરી, પાકી કેરી

યાદ છે પેલું પોપટનું ગીત?

પોપટ આંખાની ડાળે
પોપટ સરવરની પાળે
પોપટ કાચી કેરી ખાય
પોપટ પાકી કેરી ખાય
પોપટ મજા કરો!
લો આ કાચી પાકી કેરીઓ અને મજા કરો

ગ્લોબલાઇઝેશન

(શરી થારુના પુસ્તક 'બુકલેસ ઈન બગાદાદ'માંથી સાલાર.)

પ્રિન્સેસ ડાયેનાના અક્સમાતની વાત કરીએ. ઈન્નોના પ્રિન્સેસ, જેને વેલ્શ બિરુદ્ધ આપવામાં આવ્યું હતું, તે ફેન્ચ હોટેલમાંથી પોતાના ઈજિમના દોસ્ત સાથે ડય એન્જિનિવાળી જર્ઝન કારમાં નીકળી. એમનો શોફર હતો સ્કૉચ પીધેલો બેલ્ટિઅમ. એમની પાછળ પડ્યા જાપાનીજ મોટરબાઈક લઈને ઈટાલીન છાપાવાળાઓ. સ્વિસ કષ્ણાનીએ બનાવેલ ટનલમાં ગયાં અને અક્સમાત થયો. એની મદદ ધાયો અમેરિઅન ડાંક્ફટર આવ્યો અને બ્રાઝિલની ડવાઓ વાપરી બચાવવા પ્રયત્ન કર્યો. અને આ વાત કહેનાર એક બાર્લિનની મુલાકાતે આવેલ એક ભારતીય, શરી થારુર, છે. અને એનો ગુજરાતીમાં અનુવાદ કરી અહીં પીરસનાર અમેરિકામાં નિવૃત્ત થયેલો, જાપાનીજ કમ્પ્યુટર પર કામ કરતો એન.આર.આઈ. બેઠો છે.

એનું નામ ગ્લોબલાઇઝેશન કહેવાય!

નથી ભાયડાઓ ભવ્ય આ ભૂતળ પરે!

એક સાથે ૧૫૫ ટીશાર્ટ પહેરી ગિનેસનો વિક્રમ સર કર્યો! ભાઈ, અમે કેટલાંય એક ટીશાર્ટમાં આવા લાગીએ છીએ એ તો જુઓ!

Go to a browser, go to the following site...

<http://www.youtube.com/watch?v=rctlw-oPDBM>

મા હજાર હાથોવાળી

ખોળી કાઢનાર : કનક રાવળ (પોર્ટલેન્ડ ઓરેગૉન)

બેજિન્ગમાં વસંતોત્સવ થથો અને એમાં આ એકવીસ યુવતીઓએ નૃત્યનો આ આદ્ભુત કાર્યક્રમ આપ્યો હતો. એક કે બીજી શારીરિક ક્ષતિઓ વાળાના માનવીના પ્રતીક જેવી આમાની કોઈ સાંભળી શકતી નહોતી. અને છતાં એક બીજાઓની મુદ્રાને પલપલના પલકારે લયબદ્ધ રાખી શકી છે. રંગમંચના ખૂશાઓ પર ગોઠવાયેલ તાલસૂચકોના સંકેતથી લય જાળવવામાં આવ્યો હતો.

અને આ નૃત્ય-સંયોજન, કોરીઓગ્રાંડી, જેના મગજમાં આવ્યું તેની પણ મોટી વાહ વાહ તો ખરી જ ને? એનું નામ મળી શક્યું નથી.

'Chinese Disabled Peoples Performing Troupe'ના નેજા હેઠળ આ નૃત્ય સર્જયું હતું. આ વૃદ્ધ પહેલી વાર આ નૃત્ય ૨૦૦૪ની અંથેન્સની ઑલિમ્પિક્સમાં કાર્યક્રમની પૂર્ણાઙ્કૃત વખતે રજુ કર્યું હતું. આ વૃદ્ધની મોખ્યાની કલાકાર તાઈ લિલુઆ છે.

Go to a browser, go to the following site...

<http://www.youtube.com/watch?v=xgHmSdpjEIk>

કહેવાય છે કે

બિલ ગેઈટ્સે હમણા એક હાઈસ્ક્યુલના વિદ્યાર્થીઓ સામે એક વાર્તાવાપ આપ્યો. તમને બિલ ગેઈટ્સ ગમે કે નહીં, અને આ વાત સારી છે કે નહીં પન સમજવા અને સમજાવવા જેવી તો છે. મીઠા મીઠ શબ્દોની પાછળા ઢંકાયેલી વેરી વાસ્તવિકતાનો આજના ઈદ્યાર્થીઓને કશો જ્યાલ જ નથી. થોડી કડવી સારી વાતો સમજાય તો દુનિયા સાથેના બથોડા જરા ઓછા થાય!

- નિયમ ૧: ટેવાઈ જાઓ કે જિંદગીમાં હંમેશાં ન્યાય નથી હોતો.
- નિયમ ૨. તમારા સ્વમાનની જગતને કશી પરી નથી. તમે દુનિયામાં કોઈ સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત કરો પછી જ તમને 'સ્વમાન'નો હફ્ક આપશો.
- નિયમ ૩. સ્કૂલ પૂરી થયે આપોઆપજ વરસે ૫૦૦૦૦ ડૉલરનો જોબ નહીં મળે. કાર હોય, શોફર હોય અને કારમાં ફોન હોય હોય એ બધું મહેનત કરી કમાતા શીખવું પડે છે.
- નિયમ ૪. તમે માનતા હો કે તમારા શિક્ષક કડક છે તો જરા વાટ જુઓ, તમને બોસનો પરિચય થાય ત્યાં સુધી!
- નિયમ ૫. જાહુ કાઢવું કે ડિશો ધોવી એવા અમુક કામ ઘૂશાથી જોવાનું બંધ કરો. બાપદાદાના સમયમાં તો આ બધાં સોનાની તક જેવાં ગણાતાં હતાં.
- નિયમ ૬. તમે લોચો કરો એ માટે તમારા માબાપ દોષિત નથી. એમનો વાંક કાઢવાને બદલે તમારી ખૂલોમાંથી શું શીખવાનું છે તે શીખો.
- નિયમ ૭. તમારા જન્મ પહેલાં તમારાં માબાપ આજે લાગે છે તેવાં કંટાળ જનક કે શુઝ માણસો નહોતાં. એ આ દશાએ પહોંચા તમારા બિલ ભરી ભરીને, તમારાં કપડાં સાફ્સ્ક્રુફ રાખીને, અને તમે કેવા હોશિયાર છો એની વાતો સાંભળીને. માટે જગતના પ્રદૂષણોનો રામબાણ ઈલાજ શોધતાં પહેલાં તમારો રૂમ સાફ રાખતાં શીખો.
- નિયમ ૮: નિશાળમાં ભલે કોઈને નાપાસ કરવામાં આવતાં નહીં હોય, પણ જીવનમાં એવું નથી. પરીક્ષામાં પાસ થવા માટે તમને એક કરતાં વધુ તકે આપવામાં આવતી હોય, વાસ્તવમાં એવું બનતું નથી.
- નિયમ ૯: નિશાળમાં, કોલેજમાં એક સત્ર અને બીજા વચ્ચે રજાઓ હોય છે. કામ પર નહીં. આત્મસંશોધન માટે તમારે તમારો સમય મળે જ ફાજલ કરવો રહે છે.
- નિયમ ૧૦: ટેલેવિઝન કંઈ વાસ્તવિકતાનું ચીતરણ નથી કરતું. રોજના જીવનમાં કોઈશાંપમાં તડકા મારવાનું બંધ કરી માણસોએ કામે લાગવું પડે છે.
- નિયમ ૧૧: પુસ્તકના કિડાઓ તરફની નફરત ઓછી કરો, ન કરે નારાયણ અને એ તમારો બોસ થઈ પડે ખરો!

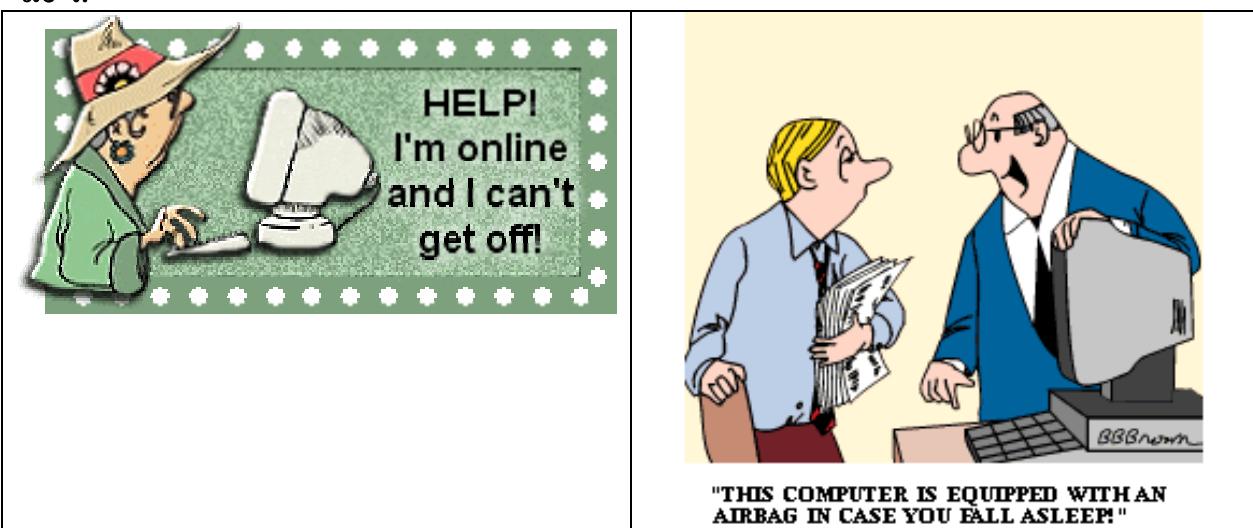
Only God can make a tree!

પણ જ્યારે માનવી વૃક્ષ બનાવવાનું હાથમાં લે તો કર્દી જુદી જ ઘાટ ઘાય! જુઓ તો ખરા કે ઉગતા ઝડની કલમોને આંટીઓ મારી એ કેવાં નવ્યુગના, નવતર ઝાડ રચી શકે છે!

કમ્પ્યુટરની આલમ!

આજ સુધી નારીઓ માટે કહેવાતું કે સહેવાય નહીં અને ન એના વગર રહેવાય! એજ વાત આજે કમ્પ્યુટરોને લાગુ પડે છે. થોડા નમૂનાઓ જોઈએ.

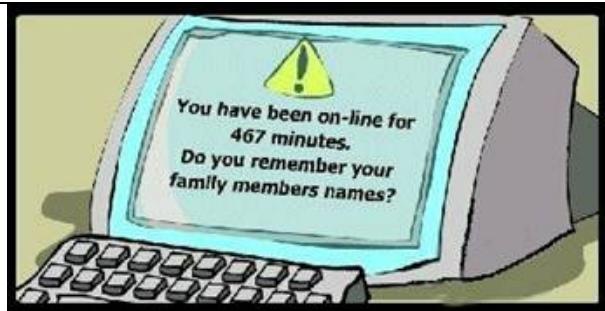
Casual Friday for the Telecommuter

LIFE BEFORE THE COMPUTER

- * Memory was something that you lost with age
 - * An application was for employment
 - * A program was a TV show
 - * A cursor used profanity
- A keyboard was a piano
A web was a spider's home
A virus was the flu
A CD was a bank account
- * A hard drive was a long trip on the road
 - * A mouse pad was where a mouse lived
 - * And if you had a 3 1/2 inch floppy
...you just hoped nobody found out

Day 276: After sending out that message in the bottle stating my location, I've been bombarded with junk mail."

Ever notice, the older we get,
the more we're like computers?

We start out with lots of
MEMORY and DRIVE
then we become outdated,
and eventually have to get
our parts replaced...;)

એક સાંજ, એક દૃશ્ય-શ્રાવ્ય Symphony

મુકુંદ આર. દવે (રાજકોટ)

(મારો મમરો: પ્રકૃતિનું અદ્ભુત દૃશ્ય નિહાળતાં મન, વાચા, દૃષ્ટિ સ્થિર થઈ જાય અને માનવી એક અનન્ય આત્મિયતા અનુભવે એ પળની સ્થગિતતાને કંડારવા કોઈ પણ કિયાપદો વાપરવાનો ઈરાદો છોડી દીધો હોય તેવું આ ગદ્ય વાંચતા ભાસે છે. સ્થિર થઈ, રાજકોટના લાલપરી તળાવની મોજ માણો. કિશોર રાવળ)

જાન્યુઆરી ૨૦૦૭ની, સમય સાંજના સાડા પાંચ. સ્થળ: રાજકોટની ભાગોળે લાલપરી તળાવ: નૈમિત્તિક: હેંડરાબાદથી આવેલ કાવેરી અને સ્થાનિક પક્ષીવિદ્બ મિત્ર અશોક મશરૂ.

તળાવને કાંઠે આગમન. જલસપાટી પર ટીક ટીક દૂર, બહુવિધ, બહુરંગી યાચાવાર પંખીઓનો મેળો. વારંવાર, પાંખો પ્રસારતાં, ઊડાઊડ કરતાં, સરકતાં, કુદાતુરી કાજે શિકાર કરતાં, કે શોધતાં પંખીઓનું દૂરબીન વડે રસપ્રદ, આનંદદાયી નિરીક્ષાશ, કેમેરાના શાટરનું ક્લિક! તજજોના મુખેથી વિહંગોની નામાવલિ, વીસેક મિનિટમાં તો ત્રણ ડાન જુદી જુદી જાતો અને નામોનો ઉલ્લેખ, વચ્ચે વચ્ચે ક્રવચિત જ જોવા મળતી જાતી નજેરે ચઢતાં મિત્રના ચહેરા પર રોનકના શેરડા... એ પંખીઓનો ગોત્રોચ્ચાર, દિશાસૂચન, કદ, વર્ષ અને લાક્ષણિકતાઓનું વર્ણન, દૂરભીનનું હસ્તાંતર.

શીત લહેર, સ્યંદનોની અણાણાટી. જલસપાટી પર સુર્યાસ પૂર્વ જીલાતાં પ્રતિબિંબોની કુલિડોસ્કોપિક, મોહક દૃશ્યાવલી, "વાહ! અહા! ઓહ!" નું વિવિધ લહેકામાં રટણ!

ત્રણ બાજુએ તળાવના પાણીથી ઘેરાયેલ વનખાતાની નર્સરી, તેને સુશોભિત બાગ કહેવો કે સ્વખલોકનું કોઈ નંદનવન? લંબાતા જતા સાંજના પડછાયા, પળ પળ બદલાતાં તેજ્જાયાથી સુસંપન્ન હદયંગમ દ્રશ્યો, પદ્ધિમ ક્ષિતિજે સૂરજ જળસપાટીને સ્પર્શવાની અણીએ. મનોહર છાયાચિત્રશાં ગળેબોની મધ્યમાં ગ્રંચ ઊર્જાનો તાપ્રાંગી ગોળો!

વૈયાંને (Rosy Pasturesને) તેમના વિરામસ્થાન ભજી પરત આવવાની તાકિદ કરતો કોઈ ગેબી, આકાશી તત્ત્વનો મૂક સંદેશ, the first bell ringing...

પહેલાં એકલ દોકલ, પછી નાના નાના સમૂહોમાં વૈયાંનું ઉડ્યન, ચકરાવા, સામુહિક કવાયતો.

પાંચેક મિનિટ પછી હવે જાણે બીજો મૂક ધ્યાન- the second bell.

હજારોના અલગ અલગ સમૂહોમાં, હળવી, તીજી તાન છેડતાં વૈયાંઓનું ગગનમાં ગોરંભાવું, એકમાંથી અલગ અલગ સમૂહોમાં વિભાજિત થતું, ફરી એક વિરાટ સમૂહમાં એકનિત થતું, જાણે પાંખાળા, નાનકડા, નટ બજાણિયાના નભના વિશાળ ફલક પર અવનવા જેલ! કાળા ડિબાંગ ચેતનના હુવારાના નિરભર આકાશમાં અંકિત થતાં અમીશાંટણાં... દૃશ્ય-શાબ્દ સ્યાન્ફોનિક પ્રાકૃતિક રેલા...

તેજષાયાના પરસ્પર આગોશમાં ફરી એક મૂક રણકાર અને ગીજો, the third and final bell...

વૈયાંઓના રંધમાં જાણે કોઈ ગેલી આહુલેક, દસેક વિશાળ વૃક્ષોના ઝૂંડ પર અજંપ ઉત્તરાશનો આરંભ, વિરામ પૂર્વે ઘેરો અને વધુ ઘેરો થતો જતો કોલાહલ. અસંખ્ય ડાળીઓમાં પર્ણરાશિ લેટીને પોતપોતાના રાન્નિ વિશ્રાંમ માટે જગ્યા શોધવા પડાપડી.

નિસ્તબ્ધ આકાશ! નિસ્તેજ ભૂમિદૃશ્ય! અર્ધનિદ્રાધીન જલસપાટી!

હેમન્ત અને શિશિરના પ્રત્યેક દિને, સૂર્યોદય અને સૂર્યાસ્ત સમયે થતું વૈયાંઓનું સામૂહિક નર્તન, આ વિહંગ-પરંપરા કર્દી મૂળભૂત વૃત્તિથી, ક્યા હેતુથી પ્રેરિત હો? Mass-organization અને mass-dispersalનું અજબ દૃષ્ટાંત! આ વાયવીય, વૈયાં- સરધસ, આ avian acrobatics!

<http://www.markis.com/kesuda/mag46/lalparilake.avi>

એડ્રવાર્ડો ગેલીઆનો કિશોર રાવળ (ફિલેડ્ઝિઆ)

હમણાં એડ્રવાર્ડોનું ‘The book of embraces’ પુસ્તક હાથમાં આવી ચૂક્યું. મજા પડી ગઈ.

મૂળ સ્પેનિશ ભાષામાં લખેલ ‘Libro de los ambrazos’ પુસ્તક અવનવી ઘટનાઓના રૂપમાં રજુ કરેલ વિચાર કણિકાઓથી ભરપૂર છે. થોડા ઉદાહરણો આપતાં પહેલાં અંગ્રેજમાં ભાષાંતર કરનાર સેટ્રિક બેલ્કાર્જ વિશે એડ્રવાર્ડો બે શબ્દો લખે છે તે જોઈએ.

મારા પુસ્તકનું ભાષાંતર કરીને તરત જ સેટ્રિક બેલ્કાર્જ અવસાન પામ્યા. અમે બન્નેએ વર્ષો સુધી સાથે કામ કર્યું હતું. એમના દરેક ભાષાંતરોએ એકોજીની પ્રતિભા વધુ ઘૂંઠીને આલેખી. એમના ભાષાંતરમાં મને માટું વ્યક્તિત્વ ઉપસ્તું લાગ્યું છે, જ્યારે મારા લખાણોમાં એમના વિચારો મૂર્ત થતા ન હિસે તો એમને ખટકતું.

મારો અમુક અંશ એમની સાથે મરી ચૂક્યો
એમનો અમુક ભાગ મારી સાથે જીવે જાય છે.

અને હવે ચોપાટમાં કોડીના દાઢા નાખીને પગલાં ચાલીએ એમ ચૂંટેલા ઉદાહરણો.

ગામના શરાબીને એક દિવસ અવનવું સત્ય સાંપુર્યું. એ કહે કે દ્રાક્ષના એકેએક દાઢાઓ શરાબથી જ ભરેલા હોય છે. મને વિચાર ગમ્યો. મને થયું કે ભલા, આપણે સૌ પણ જે શબ્દોના નશામાં જીવીએ છીએ એ થકી જ ગળાબૂડ ભરેલાં હોઈએ એવું ન બને?

દાઈમાની પિસ્તાલીસમી વર્ષગાંઠ માટે સજ્જ થતાં દાઈમાને છ વર્ષની પૌત્રી નિરખી રહી હતી. જાકામાળ આભૂષણો, ચકચકતાં દાગીના અને કાચમાં જોઈ ચીવટથી કપાળે ચીતરાતો ચાંદલો જોઈ દાઈમાને કહે, "દાઈમા, હું મોતી થઈને તમારા જેવી હું બનું તો મને મજા પડી જાય!"

દાઈમા હાથ લૂણી એના તરફ વધ્યાં. એના માથે હાથ મૂકી કહે, "દીકરા, મને થાય છે કે હું તારા જેવી થઈ જઉ તો મજા પડી જાય!"

પૌત્રી જઈને માને વળગી. માના પગને ઝકડી, ભીની આંખે કહે, "મા, મને તારી બિચારીની દયા આવે છે..."

સુવાવડ વખતે જ્યારે ડેળા ઉપર ચી ગયા ત્યારે મુંગાઈને દાયશે રમાના વરને કહું કે મોટા ડાફ્ટરને બોલાવી આવો. ધોડાગાડી કરી, ડાફ્ટરને ઊઘમાંથી ઉઠાડી ધરે લઈ આવ્યા. સુવાવડીના હાલ, નાઈના ધબકારા જોઈ ડોક્ટરને મનમાં થયું કે આ મૂરખ લોકો આટલો સમય બરબાદ કર્યા બાદ મને લેવા શું કામ આવતા હશે? અમે કંઈ જાદુગર થોડાં છીએ?

પગ વચ્ચેથી બહાર લબડતા એક નાના હાથ પર ડાફ્ટરની નજર પડી. ખેચતાશમાં કુમળો હાથ લોહીલુહાશ હતો, આજી ચમડી પર જાંબૂડી રંગના ચકામાંઓ પડી ગયાં હતાં. અમસ્તાં જ ડાફ્ટરે બાળકના હાથ પર પોતાનો હાથ અડાડ્યો. સરકાવતાં સરકાવતાં પોતાની આંગળી બાળકના પંજા તરફ પહોંચી એને પેલા નાના હથે એની મુંડીમાં ડાફ્ટરની આંગળી જાલી લીધી.

ડાફ્ટરના અવાજમાં જુદ્દો રણકાર આવી ગયો. "જટ ગરમ પાણી લાવો...."

લડાઈ પૂરી થઈ. સત્યનો જય થયો. જેલમાં પકડામેલો એક કેદી કાળજીને છૂટો થયો અને ખૂબ માથાકૂટ કરતાં પણ એને કોઈ કામદંધો મળતો નહોતો. લાલખમીસના નામે ઓળખાતા એ માનવી સાથે પણારો પાડવા કોઈ તૈયાર નહોતું.

લાલખમીસને કોઈ બોલાવે નહીં, કોઈ સાંભળે નહીં, એક શરાબે જ એની દોસ્તી ટકાવી રાખી. ધરના ડામડાંઓ વચ્ચે એની સદ્ગુણી નારની હૈયા વરાળો સાંભળતો એ બેસી રહેતો. અને એનો નાનો દીકરો પુરાણોમાથી પઢાવેલા સુવાફ્રો સુલાષિતો સંભળાવતો રહેતો. દીકરાને હતું કે સારા વચ્યનો કાને પડે, એનો બાપ પ્રભુપંચે ચડ અને આત્માનો ઉદ્ધાર થાય. પણ બાપા અફ્કડ અને એની વાત સાંભળવા લેશ પણ તૈયાર નહીં, ઈશ્વરમાં માનવા જ ન માગે.

"બાપા," દીકરાએ રોતાં રોતાં પૂછ્યું, "બાપા, ઈશ્વર હોય જ નહીં તો પછી આ દુનિયા સર્જ કોણે?"

માથું નમાવી, કાનમાં ખાનગી વાત સંભળાવતો હોય તેમ ધીમા અવાજે બાપાએ દીકરાને સમજાયું, "દીકરા મારા, એ લખુભાઈ, દુનિયા સર્જ આપણે, કાર્યાઓએ, સુધારોએ..."

કવિરાજના મૃત્યુને અરધી સદી વહી ગઈ. દેશમાં એને માન આપવા મોટી ઉજવણી થઈ, જાતજાતના ભાષણો થયાં, ગીતો ગવાણાં, કવિવરના ફિટાઓનું પ્રદર્શન થયું, પોસ્ટરો દીવાલે લાગ્યાં.

કર્નલસાહેબ યુદ્ધમાં મોતી બહાદુરી કરવા બદલ, એક હાથ ગુમાવવા માટે માનપાનથી નિવૃત્ત થયા અને છાતીએ ચાંદ લટકાડી મૂછે તાવ દઈ ફરતા અને દેશભિમાનથી ગદગદ થતા. એક વખત પ્રતિબંધ મુકવામાં આવેલી કવિરાજની એક ચોપડી કર્નલના હાથમાં આવી. એક લીટી વાંચી, અને બીજી અને પછી રસ પરી ગયો, હાથમાંથી છૂટે જ નહીં. આખી રાતનો ઉજાગરો કરી એ ચોપડીમાંથી પરાજિત થયેલા માનવીઓના કવિનો પરિચય પામ્યા. બીજે જ દિવસે એમણે લશ્કરમાંથી રાજનામું આપ્યું, બધા ચાંદ પાછા આપ્યા અને રાજ્ય તરફથી એક પણ પૈસો લેવાની ના પાડી.

જ્યારે એમને જેલમાં નાખવા ગયા ત્યારે દેશવટો લઈ અલોપ થઈ ગયા...

પાદરીને અસંસ્કારી આદીવાસીઓની દયા આવી. અને એમના ધર્મનો ઉપદેશ આપવા આદીવાસીઓના મોવડીને મળવા ગયા. પોતાની જ ભાષામાં કહેવાયેલી પાદરીની વાતો, ધર્માપદેશ મોવડીએ બહુ ધીરજથી, પંતથી, ધ્યાન દઈ સાંભળ્યાં. પછી એના પર વિચાર કરી પોતાનું મંતવ્ય રજુ કર્યું.

"તમારી વાતો મીઠાશથી, પ્રેમથી પંપાળે છે, સચોટ અને અસરકારક રીતે ખંજવાળે છે..." અને પછી ઊમેર્યું, "પણ એ જ્યાં ખંજવાળે છે તે જગાએ જ્યાં કોઈ જાતની ચણ છે જ નહીં."

હું આદીવાસીઓના વિસ્તારમાં પુરાણા અવશેષો જોવા બીજા સાથે ગયો હતો. એક ગામડાના ચોતરે બેઠાં બેઠાં પેન અને નોટબુક કાઢી કંઈ નોંધ કરતો હતો. એક છોકરો મને જોઈ રહ્યો. પછી એણે મારી પેનની માંગળી કરી. પેન તો મારે જરૂરી હતી એટલે મેં ના પાડી પણ એને કહ્યું કે તારો હાથ આપ. એના હાથમાં મેં એક મોર ચીતરી આપ્યો અને એ ખુશ થઈ ગયો.

અને પછી વામાં વાત ઊપડી. બીજાં છોકરાંઓનો ધસારો થયો. અને ધીરજથી મેં એમને કૂકડો, પોપટ, મોર, ચકલી, બિલાડી એવું એવું ચીતરી આપ્યું. એ ટોળામાં એક છોકરો હતો. એ મારી પાસે આવ્યો. એણે એનો હાથ લાંબો કર્યો અને એના કંડે કાળી શાહીથી એક ઘડિયાળ ચિતરેલી હતી.

મને કહે, "મારા કક્કા મુંબઈથી આવેલા ત્યારે એણે મને આપી છે."

"અને સમય બરોબર આપે છે ખરી?" મેં મજાકમાં પૂછ્યું.

"ધણી ધણી વાર...", બહુ ગુમાનભેર જવાબ મળ્યો.

મનમાનીતી

Letters to Sam by Daniel Gottlieb

દેનીઅલ ગોટલિબ વર્ષોથી ફિલાડેલ્ફીઓમાં માનસશાસ્ત્રી તરીકે પ્રખ્યાત છે. અવારનવાર એમના વાત્તિવાપો 'વોઇસિસ ઈન ધ ફેમિલી'ના મથાળા હેઠળ રેડીઓ પર સાંભળવા મળે છે. પચીસેક વર્ષ પહેલા થયેલા અક્સમાતમાં એમને ગલ નીચેના સૌ અંગોનો પક્ષાધાત થઈ ગયો છે, અંગ આપું જલાઈ ગયું છે અને છતાં એમના કામમાં પ્રવૃત્ત છે. એમની દીકરીને સેમ નામે દીકરો છે.

સેમ વિષે લખે છે કે " ૨૦૦૦ની સાલમાં મારા પૌત્રનો જન્મ થયો અને મારા ઉરમાં આનંદ અને સ્નેહની સરવાણીઓ ફૂટી નીકળી. હું તે વખતે પત વર્ષનો હતો. વીસ વર્ષથી થયેલા પક્ષાધાત ને લીધે સાજોમાંદો રહેતો હતો. મારી દીકરી મારી ખૂબ જ સારવાર કરતી રહેતી હતી. તે વખતે મને કલ્યાણા નહોતી કે મારી અને સેમની વચ્ચે સ્નેહના તાત્તણાં આટવા દીગ્યા બની શકશે.

"સેમને મારે દાદા તરીકે ધણું ધણું કહેવું છે - મારી વીલચેરમાં બેઠાં બેઠાં હું પ્રેમ, શોક, જીવનની અવનવી ભેટો- એ બધા વિષે જે જે સમજી શક્યો તે મારે એને કહેવું હતું. અને આ પુસ્તક 'લેટર્સ ટુ સેમ'માં રજુ કરું છું.

"આ વાતમાં કહેવાનું એક પ્રબળ કારણ એ છે કે મારા ઉપ વર્ષના વ્યવસાયમાં મેં યાતના સહેતાં, જીવનમાર્ગ આગળ વધતાં, અને અનુભવને લીધે ઊચેરા માનવી બનતાં લોકો જોયાં છે અને કેટલાંક જીવનના બોજામાં પીલાઈ જતાં પણ જોયાં છે. મન ઉપર લાદાયેલાં ભૂતોનો સામનો કરી કુટુંબના બીજાં સભ્યો તરફ પ્રેમ અને કરુણા વરસાવતાં લોકોને જોયાં છે.

"મારે સેંમને વાતો કરવી છે- એની ઝૂલ વિષે. એને દોસ્તી એ કેવી મહામૂલી ચીજ છ છે-અને કેવી અકળાવનારી ચીજ પણ છે એ કહેવું છે. મારે હેરોઈન કે કોકેઈન જેવી ડ્રુગની વાતો, સેક્સની, કામની, પૈસાની વાતો કરવી છે. આજે તો સેંમ નાનો છે અને એ સમજવા માટે નાનો છે. જો એક પુસ્તક લખી જઈ તો ગમે ત્યારે પણ એ વાંચશે અને તેના એક દાદા શું કહેતા હતા એ સમજી શકે-હું હયાત હોઉં કે નહીં..."
તો આ એ પુસ્તક છે જેમાં ઉર પત્રોમાં દાદા જીવનાઓ નિયોડ સાદી સરળ ભાષામાં પૌત્રને પીરસે છે. જીત અનુભવથી સમજેલી વાતો એક જુદો જ ઓપ લાવે છે. જેને માટે આ પુસ્તક લખાયું એ સેંમને ચૌદ મહીનાની ઉભરે એક માનસિક રોગ આવી પડ્યો જેથી ફ્યારેય તે આ કે બીજું પુસ્તક વાંચી નહીં શકે. પણ ઉર પત્રોમાં, ૨૦૦ પાનામાં આ જગતનું જ્ઞાન, આટલી સચોટ રીતે બીજે ફ્ર્યાંથી મળશે? નીચે આપેલાં છ ભાગના મથાળાઓ આ પુસ્તકના વસ્તુનો ઘ્યાલ આપશે.

આવકાર આ દુનિયામાં

કુટુંબ વિષે

સેંમ, તું અને હું

તારાં દેહ, મન અને આત્મા

તારું ભાવિ

જગતમાં તારું સ્થાન

એક સેંમ ભલે ન વાંચી શકે, બીજા અનેક સેંમને તો આનો લાભ મળી શકે એટલે આ પુસ્તક સાર્થક!

વાચકો કહે છે

જ્યંતિ આલગિયા (ફિનિક્સ ઑરિઝોના)

કેસૂડાંનો રેચ્મો અંક વાંચ્યો. મહેન્દ્ર શાહનું પેનવર્ક ખૂબ જ સરસ છે. ઇન્ક-અન્ડ-પેનમાં ઘડી ઘણી શક્યતાઓ છે અને એમાં વધુ ફાવટ આવે તો મજા પડી જાય! હરનિશ જાનીની વાર્તા '૧૮૫૫ની ગરમી' ખૂબ હસાવી ગઈ અને બાળપણની યાદો તાજ થઈ. એમની વાત સાંભળી મને મકરંદ દવેની 'વડોદરા શહેર' કવિતાની થોડી પંક્તિઓ યાદ આવી ગઈ.

અરધીક પોળ લગી મચી જાય છીકાછીક

એવો ટેસદાર એની દાળનો વધાર છે

થાંભલે ચરીને ગોળા વીજળીના ગેબ કીધા

દ્રાલા લાલા લાલા લા ...

ખૂજિયમાં જોવાં જાતાં આરસની સુંદરીને

નજર ચૂકાવી અમે હાથ લેતા ફેરવી.

એ પંક્તિમાં પેઢીઓથી ચાલી આવતી પરંપરા નજરે આવે છે. 'કાચી કેરી, પાકી કેરી'માં વીરિયો ફ્લિપનો અખતરો નવો છે. ફાન્સના સ્ટેઇજ પરની વાતથી આંખો વિરસારિત થઈ ગઈ. તમે 'વેન્ટ્રિલોફ્લિપ' શાબ્દ વાપર્યો છે. અવાજ કર્યા વિના 'વેન્ટ્રિલોફ્લી' કહેવાય? 'પપેટ ડાન્સ ડ્રામા' વધુ ઉચિત લાગે છે.